

Kōrero

Mātauranga

Me kōrero tātou

He tautoko i ngā kura katoa kia whai angitu ai

He whakahou i te pūnaha Tomorrow's Schools

Rārangi Take

Whakapuakitanga nā te Minita o Te Mātauranga	4
Te Pūtake o tēnei tuhinga	5
He Whakarāpopototanga.....	6
He Whakamārama	8
Te Pūrongo a Te Ranga.....	10
He aha e Panoni ai	11
E ahu ana ki tētahi pūnaha he mea whatu ake pāhekoheko ake, tautoko ake	13
Ētahi atu āhuatanga o te urupare a te Kāwanatanga	24
Ko te aha kei mua?	36
Āpitihanga 1	37
Āpitihanga 2.....	39

I whakaputaina e te Tāhuhu o te Mātauranga, Aotearoa, Te Whiringa-ā-rangi 2019.

Mātauranga House,
33 Tiriti Bowen
Pouaka Poutāpeta 1666, Thorndon
Te Whanganui-a-Tara 6140, Aotearoa.

www.education.govt.nz

Mana tārua Karauna © 2019

ISBN 978-1-77669-875-2 (Ā-TĀ)
ISBN 978-1-77669-876-9 (Ā-IPURANGI)

Whakapuakitanga

nā te Minita o Te Mātauranga

Ko te tikanga me wāhi ako pai rawa atu ngā kura katoa. E panonihia ana anō te pūnaha e kāwana ai, e whakahaere ai, e whakarite ai, e tautoko ai i te kura kia whai wāhi ai ngā ākonga katoa ki te whakatutuki i ō rātou wawata kura.

Ko te ao i whakapūmauhia ai ngā whakahoutanga o Tomorrow's Schools, he ao tino rerekē ki te ao o nāianei. I whakatūria e ngā whakahoutanga tētahi pūnaha rerekē rawa o te ao, e tukua ai te mana whakahaere o te kura ki tētahi hinonga Karauna, ko te Poari Kaitiaki tērā, mā taua poari e tū hei kaiwhakahaere, hei kāwana hoki o tōna kura.

He urupare māia ki te pūnaha o mua i whaitake ai i ētahi wā, heoi anō nāwai rā, nāwai rā, ka tōtōā haere, kāore i hiahia ki te kimi ara hou.

I tā mātou whakatū i te Arotake Mana Motuhake o Tomorrow's Schools, ehara i te mea kua pakaru te pūnaha kura ā-ture. Ko te mea kē, he hiahia nō mātou ki te mōhio āe rānei ko te pūnaha i whakatūria ai 30 tau ki muri, he mea hāngai tonu ki te ākonga, he mea e hāngai ai ki te tekau tau tuatoru o te rautau 21.

Kua kitea atu, ahakoa te pai o te pūnaha i ētahi wā, he maha ngā mea hei whakatika. Kāore he hua mā ētahi ākonga, arā mā te tamaiti Māori, mā te tamaiti nō ngā moutere o te Moana-nui-a-Kiwa, mā te tamaiti whaikaha, mā te tamaiti hiahia tautoko ako, mā te tamaiti nō te whānau pōhara hoki. E ai ki ētahi poari, tumuaki hoki, he maha rawa ngā kaupapa kē atu e whakapōrearea ai i te mahi uho, arā i te mahi whakaako tamariki.

Kua rangona ngā āwangawanga e pā ana ki tēnei momo hē e kārangaranga ana i ngā urupare o te Kōrero Mātauranga, o ngā fono, o ngā wānanga, o ētahi atu hui i karangahia ai i ēnei marama 18 kua taha ake nei. Ko tētahi karanga kaha, he pīrangī kia wawe ai te tautoko whaihua mā te ākonga, mā te whānau, mā ngā kaikāwana, mā ngā kaihautū, mā ngā kaiako hoki o te pūnaha mātauranga.

Ko ngā panonitanga e kōrerohia nei, he whakatika i ēnei hē, he hanga i tētahi pūnaha kōtuitui, he mea mahi tahi, e horapa ai i te tautoko, i te āwhina, ahakoa ki hea.

I ēnei panonitanga, kua kimihia e te Kāwanatanga te tauritenga pai ake e pā ana ki te tautoko nā te Tāhuhu o te Mātauranga ā-motu rānei, ko ēhea ngā ratonga e takea ai i te rohe, ko te tautoko e whakaratohia ai e te kura me tōna hapori ranei.

Nā te Hōnore Chris Hipkins
Te Minita o Te Mātauranga

Te Pūtake o tēnei tuhinga

Ko te pūtake o tēnei tuhinga he whakamārama ki te hunga nō Aotearoa te aronga a te Kāwanatanga ki te whakahounga o te mahi kāwana, te whakahaerenga, me te whakaritenga o te pūnaha kura, e ai ki ngā hua o te mahi a Te Ranga Mana Motuhake mō Tomorrow's Schools.

Ko ngā āhuatanga matua o tēnei kaupapa he:

- » Tautoko ā-rohe e kaha nei te whakarata, e māmā ake te whiwhi, he mea pāhekoheko hoki mō ngā kura me ngā ratonga kōhungahunga
- » Whakaritenga kaha ake ki te taupua i te hautūtanga o te tumuaki kura
- » He tauritenga pai ake o ngā haepapa ā-rohe, ā-motu hoki e pā ana ki ngā rawa a te kura tae atu ki te whenua me ngā whare.

He Whakarāpopototanga

Kei te aro atu te Kāwanatanga ki te whakapakaritanga o te pūnaha mātauranga mā ngā ākongā katoa, mā ō rātou whānau hoki.

Kua oti i Te Ranga Mana Motuhake mō Tomorrow's Schools tana arotake i te pūnaha kura ā-ture, ā, kua puta te pūrongo whakamutunga, *Ō Tātou Kura Ā Mua: Ka Mahi Tahī, Ka Kaha Ake | Whiria Ngā Kura Tūātinīni*. Ko tā te Pūrongo, he hura i te mahi kāwana, i te whakahaerenga, i te whakaritenga o te pūnaha kura, nā reira kitea ai ngā painga o te pūnaha o nāianei. Heoi anō, ko tētahi anō mea i kitea ai, ko te raru tonu o te pūnaha ki te whakarato i te mātauranga kia whai hua ai ngā tamariki katoa, tae rawa atu ki te tamaiti Māori, te tamaiti o ngā moutere o te Moana-nui-a-Kiwa, te tamaiti whaikaha, te tamaiti hiahia tautoko ako, te tamaiti nō te whānau pōhara hoki.

Ā mohoa noa nei kua tū ngā kura hei hinonga mana motuhake, mana whakahaere, mana kāwana. Nā reira i ētahi wā, ko tā te kura he mahi mokemoke, he mahi taumaha, he pōturi, he ngoikore hoki te mahi ngāio, te whakamahi pūkenga, te whakatutuki i ngā āhuatanga ako pai rawa. Ko te hua he whānui te mahora taumata ako o tēnā kura, o tēnā kura, i roto rānei i tēnā kura, i tēnā kura. Ko te whanaungatanga i waenga i te kāwanatanga ā-motu me te kura he mea rerekē hoki i tēnā kura i tēnā kura, ka mutu me hanga i te whakawhirinaki i roto i te pūnaha.

Ko tā tēnei tuhinga he whakaatu i te ahunga o te Kāwanatanga ki te whakahou i te mahi kāwana, i te mahi whakahaere, i te mahi whakarite hoki, o te pūnaha kura. Ka mutu me panoni mai i te pūnaha e tukuna ai te mana whakahaere me te mana kāwana, i te pūnaha e tū wehewehe ai ngā kura, ki tētahi pūnaha kua whatua, he mea e tautokona ana, arā he pūnaha e urupare ai ki ngā hiahia o te ākongā me tōna whānau.

E toru ngā āhuatanga matua o te ahunga nei:

Hei mahi tuatahi, ka hangaia ngā rauemi e tika ana mō te pūnaha whaihua, ka tika te rahi o aua rauemi, ka hāngai pū ngā whakataunga, ka kitea te pānga o te rohe. Ko te wawata he tāpiri ki ngā pūkenga me ngā painga o ngā umanga mātauranga o nāianei, ka mutu me āta hoahoa i te rauemi tautoko e aro ai, e pāhekoheko ai, e hāngai ai ki ngā hiahia o te rohe ake.

Ko te whakatūnga o te Umanga Tautoko Mātauranga (ESA) ki roto tonu i te Tāhuhu o te Mātauranga tērā, ko tētahi mahere nui e huri ana i ngā ratonga tērā, he Tāhuhu o te Mātauranga kua hoahoatia houtia tērā.

Tuarua, me whai whakaritenga kaha ake ki te taupua i te hautūtanga o te tumuaki kura. Ka whakatūria tētahi Pokapū Hautūtanga, ka hangaia tētahi mahi hou arā he Kaitohutohu Kaihautū, ka whakataungia ngā paearu māraurau hei tohu i ngā tūnga tumuaki kura, mā reira e hāngai ai ngā pūkenga me te matatau o ngā kaihautū.

Tuatoru, me whai tauritenga pai ake o ngā haepapa ā-rohe, ā-motu hoki e pā ana ki ngā rawa a te kura tae atu ki te whenua me ngā whare.

Kei konei ētahi atu āhuatanga e pā ana ki te whakahounga Tomorrow's Schools e pā ana ki te mahi kāwana, ki te whakahaerenga, ki te whakaritenga o te pūnaha kura, e whakatutukihia ai mā te Hōtaka Mahi Mātauranga ā ngā tau e rima ki te tekau e heke mai nei. Kua whakaraupapahia aua mea e ai ki ngā whāinga mātauranga a te Kāwanatanga.

Hei whakarāpopoto, he rahi ngā panonitanga e whakapakari ake ai i tā tātou pūnaha mātauranga. Me whakapau i te wā roa me te pūtea nui, arā me tika, me tūhono te tiaki me te whakahaere o tēnei kaupapa mō ngā tau e rima ki te tekau e heke mai nei.

He Whakamārama

Ko tētahi wāhanga matua o te hōtaka mahi mātauranga a te Kāwanatanga he arotake i te mahi kāwana, i te whakahaerenga, i te whakaritenga o te kura ā-ture e mōhiotia ana hei Tomorrow's Schools. Hāngai ai te hōtaka mahi mātauranga ki te pūnaha mātauranga katoa mai i te mātauranga kōhungahunga, ki ngā kura tuatahi, kura tuarua, wānanga hoki. Mā reira e āhei ai te whakaaroaro ki te whakarerekē i te kaupapa kura ā-ture, i te taha o te mahi whakahou i te pūnaha mātauranga whānui.

Nā taua Arotake i whai wāhi ai tātou ki te whakahāngai i te pūnaha kura kāwanatanga ki ngā hiahia o te ākonga, arā he whiwhi pūkenga, whiwhi mātauranga kia noho ai hei ākonga mutunga kore, kia whai wāhi hoki ki te ao mahi, ki te hāpori whānui, ki te hāpori ake.

I runga i ngā tikanga ārahi ko tā Te Ranga mana motuhake he arotake i te āheinga o te mahi kāwana a te kura, o te kāhui whakahaere, o te kaiwhakariterite kura hoki, ki te whakatutuki i ngā hiahia mātauranga mo te wā heke, ki te whakaū i te pīngoretanga mā reira e tutuki ai ngā hiahia o te hāpori me āna mokopuna. Ko ētahi anō mahi a Te Ranga he kimi huarahi e pai ake ai te mahi whakataurite a ngā kura me ngā umanga mātauranga, he whakatinana hoki i Te Tiriti o Waitangi.

E rua ngā wāhanga i oti ai te Arotake i Te Ranga. Ka mahia te wāhanga tuatahi mai i te Paengawhāwhā ki te Whiringa-ā-rangi 2018, kātahi ka puta te pūrongo tuatahi a Te Ranga; ka whakaputaina hei kaupapa matapakī whānui i te 7 o Hakihea 2018.

Ka mahia te wāhanga tuarua mai i te Hakihea 2018 ki te Pipiri 2019, ka mutu he maha ngā hui i whakaputa ai te marea i ō rātou whakaaro ki ngā tūtohutanga tuatahi. Maha ake i ngā hui tuwhera 100 i whakatūria ai mai i Kaitiaki ki Waihōpai, tokomaha ake i te 3,000 ngā tāngata i tae atu ai. E 2,263 ngā tāpaetanga, e 3,338 ngā urupare ā-ipurangi i tae atu ki Te Ranga.

Kua tīmata te whakaotinga o ētahi atu wāhanga o te Mahere Mahi Mātauranga a te Kāwanatanga, i Te Ranga e whakaoti ana i tāna mahi. He tauira matua: te Mahere Tautoko Ākonga 2019-2025; te arotake i te Mātauranga Takiura (RoVE); te arotake i te Taumata Mātauranga ā-Motu ka Taea (NCEA); te whakawhanake i Te Hurihanganui. Kātahi anō Te Rūnanga Kāwanatanga ka whakaae ki te wawata 30 tau mō te mātauranga me ngā whāinga kāwanatanga e rima hei whakapakari i te mātauranga, hei ārahi i te Mahere Mahi Mātauranga.

Ko ngā whāinga e rima e whakarōpū nei i ngā mahi whakahoutanga whai muri ake, ko te:

- » Ākonga kei te pūtake o te mātauranga – ko te ākonga me tōna whānau kei te pūtake o te mātauranga;
- » Whiwhi mātauranga ārai kore – ka taea e ia ākonga, e ia ākonga te āheinga ki te hua mātauranga;
- » Whakaakoranga me he hautūtanga kounga – ko te whakaakoranga me te hautūtanga kounga he mea tino whai pānga ki te ākonga me tōna whānau;
- » Te anamata o te ao ako me te ao mahi – Me hāngai te akoranga ki te hunga nō Aotearoa i tēnei rā, ā ngā rā kei te tū mai hoki;
- » Mātauranga kounga teitei mā te katoa – ko te mātauranga o Aotearoa he mea pono, he mea toitū.

He aha tēnei mea te Tomorrow's Schools?

I mua i ngā whakahoutanga Tomorrow's Schools o te tau 1989, ko te mahi kāwana me te whakariterite o te pūnaha mātauranga ā-ture he mea āta whakahaere e te Tari Mātauranga. I mua i te tau 1989, nō te Tari Mātauranga kē te mana whakahaere i ngā kaupapa huhua ki te tiaki i te pūnaha kura (hei tauira ko ngā kaiako me ētahi atu kaimahi o te kura, ko te rehita me te whakatika i te kaiako, me te mahi arotake i ngā mahi a ngā kaiako.) Nāna anō te kaupapa here a te kāwanatanga i whakatau mō ngā kura kāwanatanga katoa – he kura tuatahi, he kura tuarua hoki.

I tū tētahi whatunga poari hei rōpū takawaenga mō te Tari Mātauranga me te tari whakahaere mātauranga o te rohe. Nō aua poari te mana whakatau i ngā wāhanga katoa o te kura, atu i ngā kaupapa whakapau pūtea nui (pērā i ngā whare hou, kura hou, katinga kura) i whakatauria ai e te Tari Mātauranga ā-motu.

Ko te urupare ki ngā hua o Administering for Excellence (te pūrongo a Te Ranga o te tau 1988 i arahina ai e Brian Picot), he pūnaha kura ā-ture e tuku ai te mana whakahaere me te mana kāwana, he āhuatanga he iti te kitea i te ao whānui. Mai i ngā whakahoutanga o 1989, kua tū tēnā kura, tēnā kura hei hinonga Karauna e whakatutuki ai i ngā mahi huhua, tae atu ki te kimi kaimahi me te hanga kaupapa here.

Ahakoia ngā panonitanga ki te pūnaha kura ā-ture mai i te wā tīmata o Tomorrow's Schools, (hei tauira, ngā marautanga hou, te whanaketanga o te mātauranga rumaki reo Māori me te NCEA), he mea tāpiri noa i te wā e hiahia tautoko ana te pūnaha, arā i ētahi wā, he panoni poka noa.

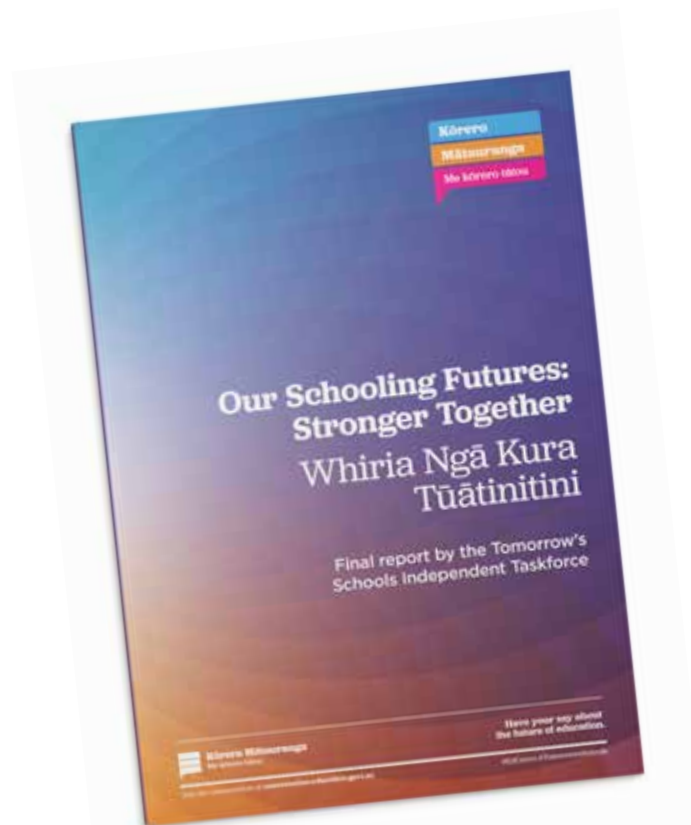
Ko tēnei te wā tika ki te āta wherawhera i te pūnaha whakatau ai ko ēhea ngā mea tika kia whakahaerehia e te tari mātauranga ā-motu, ko ēhea ngā wāhanga e noho ai i raro i te maru o te kura ake; mā reira e ū ai ngā hononga i waenganui i ngā ākonga, i ngā whānau, i ngā hāpori, ko ēhea ngā hiahia ā-rohe, hiahia hāpori rānei, kia tautokona.

Te Pūrongo a Te Ranga

Ka mutu te arotakenga a Te Ranga, ka whakatakotoria tāna pūrongo whakamutunga ki mua i te aroaro o te Minita o te Mātauranga i te 2 o Hōngongoi 2019. *Ō Tātou Kura Ā Mua: Ka Mahi Tahi, Ka Kaha Ake / Whiria Ngā Kura Tūātinini.*

E ai ki te pūrongo me tino pai ake te mana taurite me te akoranga kounga mō ngā ākongā katoa, ā, me arotahi ki a rātou e noho huakore ana i tēnei wā. Me noho ngā motika a te tamaiti¹ me te Tiriti o Waitangi hei pūtake o te pūnaha kura, me whai tautoko i ngā rohe, me whai wāhi aua hāpori ki te whakatau tikanga. Mā reira e pai ai te whakawhirinaki puta noa i te pūnaha.

Kei te pōhiri te Kāwanatanga i te Pūrongo a Te Ranga me te whakaae ki tāna karanga ki te panoni i te pūnaha. Kua whai kiko te Pūrongo, he mea rangahau e whakatakoto ai i ngā ariā, i ngā whakaaro hāngai hei whakapakari i te pūnaha kura. Ko tā te Kāwanatanga e tāpae nei i roto i tēnei tuinga, he tīmata ki te whakatutuki i te nuinga o ngā whakataunga a Te Ranga. Kei roto i te Āpitianga Rua he whakahāngaitanga o te mahi a te Kāwanatanga ki ngā tūtohutanga a Te Ranga me ngā tūmahi 52 e whakaarohia ana.

1 Whakamahia ai e te Ranga “Ngā mōtika o te tamaiti” hei ingoa mō ngā mōtika e mana ai i raro i ngā Tikanga a te Kotahitanga o Ngā Whenua o te Ao mō ngā Mōtika o te Tamaiti, i raro i te Whakapuakitanga a te Kotahitanga o ngā Whenua mō ngā Mōtika o Ngā Iwi Taketake, i raro hoki i te Tikanga a te Kotahitanga o Ngā Whenua mō te Hunga Whaikaha”.

He aha e Panoni ai

Ngā puare pakepake

Ko ngā take e panoni ai te pūnaha e ai ki te Pūrongo a Te Ranga, he mea tino hāngai ki ngā urupare i rangona ai i te Kōrero Mātauranga, i ngā fono, i ngā wānanga huhua i ngā marama 18 kua hipa nei. Ko ētahi kaupapa i puta mai i aua kōrerorero, ko te rata o te hunga nō Aotearoa ki ngā painga o te pūnaha mātauranga engari kua puta mai hoki te ngoikore o te pūnaha ki te whakapakari i ngā ākonga i takarepa ai te whakarato mātauranga e te pūnaha (ko te tamaiti Māori, te tamaiti nō ngā moutere o te Moana-nui-a-Kiwa, te tamaiti whaikaha, te tamaiti hiahia tautoko ako, te tamaiti nō te whānau pōhara hoki).

Kei te hāngai te Pūrongo a Te Ranga ki aua kōrero. E ai ki te Pūrongo, ko Aotearoa te 33 o 38 i te rārangi whenua pakari e pā ana ki te mana mātauranga taurite kore.² Ahakoa te pai o te ako a ngā ākonga tokomaha i ngā kura o Aotearoa, kāore anō te pūnaha kia aro atu ki ngā puare whānui i ngā hua mātauranga, ka mutu ka mahue atu ētahi ākonga. Me wawe, me kaha te panoni i ngā āhuatanga o ngā kura ā-ture mēnā kei te pīrangi tātou ki te whakatika i ngā puare maha e takea mai nō mua noa atu.

Ko ētahi kura he mea noho taratahi, ka mutu tē taea te toro atu ki te whatunga tautoko

Ko tētahi take matua mō ngā hua koretake e pā ana ki te mana taurite me te angitu mātauranga, he noho mana motuhake ngā kura mai i te wā o ngā whakahoutanga o Tomorrow's Schools i te tau 1989, he kura e hono paku noa iho ki ētahi atu kura, e hono ngoikore noa ki te tari ā-motu. Nā taua mana motuhake i noho taratahi ai ngā kura, he noho tautoko paku rawa. E ai ki Te Ranga ko te hua o tēnei momo mahi mana motuhake *“he pōturi, he pūhungahunga te whakawhitinga o te mātauranga me ngā pūkenga ngaio, he huhua ngā taumata ako o tēnā kura, o tēnā kura ahakoa he ōrite te taumata ā-rōpū ngahuru.”*

Nā tēnei momo pūnaha mana motuhake, he uaua te whakarite huarahi ki te whakatika, ahakoa te hē o te mahi, he hanga ture huhua te mahi a te tari ā-motu, he aroturuki, he mahi taumaha mā te katoa. Ko tētahi anō hua o ngā whakahoutanga o Tomorrow's Schools he whakaū i te kaupapa whakapoapoa i ngā ākonga, ka mutu ka tupu te pāihi i waenga i ngā kura o te hapori ōrite, ka mimiti haere te puna mahi tahi.

He uaua te mahi kāwana i roto i te pūnaha i heke iho ai te tino mana whakahaere. I roto i ēnei toru tekau tau mai i te tīmatatanga o Tomorrow's Schools, kua taumaha haere ngā āhuatanga o te mahi kāwana kura (e pā ana ki te wā, ki ngā pūkenga me te matatauranga e hiahiatia ana). Hei tauira, me mahi e te Poari Kaitiaki o te Kura – he poari e noho nei ngā mātua kāore i te utua i pōtīhia ai – i raro i ngā Ture Pāremata 37, me mahi i ngā mahi uaua pērā i te kōpou i te tumuaki, i te arotake hoki i āna mahi, me whakahaere hoki i te kaupapa pana tamaiti wā-poto, wā-roa, mō ake tonu atu.

2 UNICEF Office of Research (2018). 'An Unfair Start: Inequality in Children's Education in Rich Countries', Innocenti Report Card 15, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/unfair-start-inequality-children-education_37049-RC15-EN-WEB.pdf

Ahakoia te matatau hoki o ētahi poari kura ēnei mahi kāwana te whakatutuki, he uaua ki ētahi atu. He nui ngā pānga o te ngoikore, te koretake rānei o te poari, ka mutu ka utua e te ākongā e noho nei i raro i te maru o taua poari mō ngā tau āhua maha, wehewehe ai ngā tumuaki me ngā kaiako, arā mō ngā kura e tino raru ai ka whakauruhia ā-ture te kāwana hou, ka arotakengia ā-ture hoki/rānei.

Kei te piki, kei te heke te whanaungatanga i waenganui i ngā kura me te kāwanatanga. I te nuinga o te wā, he roa te toronga o te ringa ā-motu ki te kura, heoi anō i ētahi wā me mahi te kura i raro i te kōnui o te tari ā-motu (hei tauira, te whakaū i te marautanga hou, te anga aromatawai rānei). Nā ēnei āhuatanga i whakaehu te tirohanga whakapae i te pūnaha, koia rā tētahi raru e whakatikahia ana e tēnei mahi.

He iti rawa te whakapono ki te pūnaha

E ai ki te Pūrongo o Te Ranga he iti rawa te whakapono ki te pūnaha, tae atu ki te whakapono e tautokona ai te ākongā hiahia tautoko, ka mutu ka raru rawa atu te kura pōhara. I te wā o te Arotake, ka puakina e ngā kura me ngā mātua tō rātou hōhā ki ngā umanga koretake; e ai ki Te Ranga he tokoiti rawa ngā kaimahi Tāhuhu o te Mātauranga e mahi ana kanohi ki te kanohi, ka mutu me whakakaha me whakaarotahi ngā whanaungatanga ki ngā kura, me mārama ake tēnā wāhanga o te rāngai, tēnā wāhanga o te rāngai, ki āna tino mahi.

E ai ki ētahi he iti rawa te pūtea, he whakaioio te āhei ki te whakapau, nā reira he mahi uaua mā te kaimahi o te Tāhuhu ki te tino tautoko i ōna kura.

Kei te hāngai ngā kōrero a Te Ranga ki ngā kōrero i rangona ai i ngā kōrerohanga nui e pā ana ki te kaupapa mahi, tae atu ki ngā pēhanga me ngā wero kei mua i te aroaro me tō rātou hiahia kia nui ake, kia wawe ake hoki te tautoko³. Nā taua whakapono iti rawa ki te pūnaha a te rāngai kaiako e pōhēhē nei rātou kua tānoanoatia, kua mahue rātou i ngā hui mātauranga nui, ka mutu he whai noa i ngā ture tae atu ki te tuhi pūrongo koretake me te aromatawai rawa i ngā ākongā.

Ko tā ngā whakahoutanga o Tomorrow's Schools he aronga ki te tautoko i te ahurea hou, i te whanonga hou e whakakaha nei i te whakawhirinaki me te mahi tautuutu e waenganui i ngā pekanga katoa o te pūnaha, tae atu ki te whakapono a te ākongā me te whānau ki te kairangi o te whakaako i tō rātou kura.

Ahakoia ko te whānuitanga o te Arotake o Tomorrow's Schools he titiro ki ngā kura ā-ture, me whakapakari te Kāwanatanga ki te pūnaha katoa mai i tētahi pito ki tētahi pito i roto i tana whakautu ki te aroatake.

3 Nā ēnei kōrerohanga i tū ai tētahi Whakaaetanga i waenga i te Riu Roa, i te Wehengarua, i te Tāhuhu o te Mātauranga. Ko tā te Whakaaetanga he whakatōpū i ngā rōpū ki te whakatutuki i ngā kaupapa huhua, mā reira e tipu ai te taiao whakawhirinaki tētahi ki tētahi.

E ahu ana ki tētahi pūnaha he mea whatu ake, pāhekoheko ake, tautoko ake

Ka panoni te Kāwanatanga i te mahi kāwana, i te whakahaerenga, i te whakariterite o te pūnaha kura – mai i te pūnaha e tuku ai te mana whakahaere me te mana kāwana, mai i te pūnaha e tū wehewehe ai ngā kura, ki tētahi pūnaha whatu, he mea tautoko, arā he pūnaha e tutuki ai ngā hiahia o te ākongā me tōna whānau.

Me hanga tētahi pūnaha e kore nei te kura, ngā kaihautū me te kaiako e noho wehe ai; he pūnaha e whai wāhi ai te tuari me te hanga i ngā mahere ako pai rawa, he mea whatu, he mea hono. Ko te whāinga he pūnaha e whakapono nei ngā kaihautū me ngā kaiako nō rātou te kura, nō rātou te pūnaha katoa.

Me whai pūnaha e whai whatunga kaha ki te akiaki i te kura, me tautoko i ngā kaiako me ngā kaihautū ki te kimi huarahi whakatutuki ai i ngā hiahia me ngā wawata o te ākongā me tōna whānau. Me pēnei nā i ngā wāhanga katoa o te pūnaha, me kite hoki i te kanohi o tēnā tuakiri, o tēnā reo, o tēnā ahurea, o tēnā hiahia o ngā ākongā i roto i ngā kura.

Ehara i te mahi tere te panoni pēnei te momo, pēnei te rahi; i ētahi atu whenua pērā i a Hinerangi, kua whakapau kaha mō ngā tekautau pea; ko te tīmatatanga he whakaū i ngā āhuatanga tika hei hanga i te mea hou. Me nui te puna kaihautū matatau, me hōhonu hoki te puna kaimahi mātauranga.

E toru ngā wāhanga o te whakahoutanga o te mahi kāwana, te mahi whakahaere, me te mahi tari. Hei whakatika i ngā ngoikoretanga o te pūnaha o nāianei, hei whakaū i te whakawhirinakitanga, hei whakatata atu ki te pūnaha whatua, me whai:

- » tautoko ā-rohe e kaha nei te whakarata, e māmā ake te whiwhi, he mea pāhekoheko hoki (tae atu ki ngā ratonga kōhungahunga); me tino whakataurite te Tāhuhu o te Mātauranga e pā ana ki te tautoko ā-rohe, ā-hāpori hoki. Ka whakatūria tētahi pekanga hou i roto i te Tāhuhu o te Mātauranga, arā ko te Umanga Tautoko Mātauranga (ESA) māna e ārahi te hoahoa hou;
- » ngā whakaritenga kaha ake ki te taupua i te hautūtanga o te tumuaki kura;
- » te tauritenga pai ake o ngā haepapa ā-rohe, ā-motu hoki e pā ana ki ngā rawa a te kura tae atu ki te whenua me ngā whare.

1

Mā te whakatū i te Umanga Tautoko Mātauranga hei pekanga mana wehe, e whai tautoko ā-rohe ai e kaha nei te whakarata, e māmā ake te whiwhi, he mea pāhekoheko hoki

Me whakarato e tō tātou pūnaha te tautoko e kaha nei te whakarata, e māmā ake te whiwhi, he mea pāhekoheko hoki mā ngā kāwana, ngā kaihautū, ngā kaiako, ngā akonga me ō rātou whānau. Heoi anō, ki tō mātou whakaaro, mēnā ka whakatūria tētahi anō tari ka puta ngā puare nui ake i te pūnaha, ka tahuri kē te aronga mai i ētahi atu mahi whakahirahira ake, ka kore e wātea te pūtea me ngā hunga mahi mō te mahi hei tautoko i te ākongā.

Ki tā te Kāwanatanga, mā te whakakaha i ngā pekanga tautoko o te pūnaha mātauranga whaihua, mā te tika o te horapa i ngā mana whakatau, mā te whai wāhi o ngā hapori i roto i ngā pekanga mātauranga, e taea ai te nuinga o ngā taunakitanga o Te Rangi te whakatutuki.

I roto i tēnei panonitanga e kitea ai ētahi mahi e noho ana ki ngā rohe, ko ētahi ki te tari ā-motu. I ētahi wā, ko te rahi me te kanohi kitea te mea nui, he wā anō, ko te wehenga me te tirohanga nō tawhiti te mea nui. Mō ētahi atu mahi, he pai ake te whakatutukihanga ā-rohe. I ētahi wā he iti noa ngā rauemi, matatauranga hoki/rānei; i ēnei wā, he taonga te mahi tahi kia tika ai te tiaki i te ākongā. I ētahi wā, me pātata ngā rauemi tautoko ki te ākongā me tōna whānau nā te mea ko tēnei te huarahi pai rawa ki te whakapaheko i ngā mātua me te whānau, koinei hoki e rangona ai te reo o te hapori, o ngā kaituku mai, o te iwi Māori.

Ko tō mātou hiahia he hanga i tētahi wāhanga ā-rohe e tautokona kahatia ā-putea, e tino mārama ake ki te whānuitanga o ngā ratonga hāngai. Me rahi ngā rauemi, me rahi te nui o ngā kaimahi matatau kia pai ai te whanaungatanga ki ngā kura, ngā kura kōhungahunga, tae atu ki ngā kura tuatoru i ētahi wā. Ko tētahi anō o āna mahi he whakatūhono i ngā kura tuarua me ngā kura tuatoru mā reira e tautokona ai ngā ara ako e ahu ana ki te akoranga pakeke, ki te ao mahi rānei. He mea nui kia whiwhi tautoko te ākongā, ngā mātua, ngā kawana, te kaihautū, te kaiako hoki, i te wā e hiahiatia ana.

Me te mea hoki me whai mana whakatau nui ake tēnei pūnaha ā-hapori/ā-rohe, me pīngore ake te whakapau pūtea i tā te tari ā-rohe Tāhuhu o te Mātauranga o nāiane.

Ko te whāinga he tere te hanga me te whakapau rauemi hei tautoko ā-hapori i ngā kaupapa kāwanatanga, hautūtanga, marautanga, te whakaako me te ako, te tūariari i ngā whakaakoranga pai mai i te kura kōhungahunga tae rawa atu ki te akoranga pakeke me te ao mahi. Me take mai taua tautoko i te rāngai, mā te rāngai – kia pai ake ai te mahi tahi a te tari kāwanatanga me te rāngai; me āta tīpako i ngā kaiako ki te mahi i te tari mē tētahi roanga kua whakaritea.

Te Whakatūnga o te Umanga Tautoko Mātauranga me te Tāhuhu o te Mātauranga hoahoa hou

Hei whakatutuki i tēnei āhuetanga hou ka whakatūria te Umanga Tautoko Mātauranga (ESA) hei wāhanga o te Tāhuhu o te Mātauranga hoahoa hou.

Ko te mahi matua a te ESA, he whakarato i te tautoko e kaha nei te whakarata, e māmā ake te whiwhi, he mea pāhekoheko e hāngai ai ki ngā hiahia o te kaiako, te kaihautū, te ākongā, te whānau me te hāpori. Koira te mea pai hei tautoko i te mana taurite me te kairangi o ngā hua akoranga.

Mā te 'pokapū' hoahoa hou o te Tāhuhu e ārahi, e utu te ESA; māna hoki e whakarite ngā kaupapa e tika ai kia whakahaerehia e te pokapū ā-motu, aua kaupapa hoki e tika ai te whakarite mai tawhiti (e.g. te karo i ngā take e tata rawa ai te whanaungatanga i waenga i ngā taha e rua.)

Ko ngā mātāpono o te hoahoa hou he:

- » whakatutuki i ngā hiahia akoranga o ngā ākongā me ngā whānau katoa, ka arotahingia ngā ākongā e whakarērea ana e te pūnaha ā mohoa noa nei: ko te tamaiti Māori, te tamaiti nō ngā moutere o te Moana-nui-a-Kiwa, te tamaiti whaikaha, te tamaiti hiahia tautoko ako, te tamaiti nō te whānau pōhara hoki;
- » arotahi ki ngā momo kura huhua (kōhungahunga, kura kaupapa, kura, wharekura, tae atu ki te whakawhiti mai i te kura tuarua ki te kura tuatoru), he aro pū ki te whakaako me te ako;
- » whakakaha i ngā kaiako me ngā kaihautū;
- » whakarata i te whānau, te iwi me te hāpori kia whai wāhi ai ki te mātauranga;
- » whakamārama i ngā tūrangā whakatau, ngā mōtika me ngā haepapa o te pūnaha katoa, me whakamahi i te taunakitanga ki te hoahoa i tēnei wāhanga, ā, ki te
- » whakahāngai i te ahunga o te ESA me te Kāwanatanga kia tautokona ai ngā rohe, kia kore ai e tāparahia ngā tūrangā o tēnā umanga, o tēnā umanga (e.g. he hoahoa i te mātāpuna raraunga kotahi).

Ka tautokona e te Tāhuhu o te Mātauranga hou me ESA:

- » he āhuetanga hāngai ake, whaitake ake;
- » ngā kawenga takohanga mārama; me
- » ngā motika whakatika raru (he pūnaha whai pānga ki te whakatika i ngā amuamu/tohetohe, tae atu ki whakarato i te ratonga kaitakawaenga).

Kia tika ai te whanaungatanga Māori-Karauna, ka whakaūhia ngā āhuetanga whakawhirinaki ki te ESA, ki te pokapū hou o te Tāhuhu hoki. Ka tāpuitia ngā rauemi mā ngā ratonga kanohi ki te kanohi e hāngai ai ki te ōritetanga me te kairangi o ngā hua ako.

Ka wawe te aro a te ESA ki te whakahou i ngā ratonga mā reira e tautoko ai te mana taurite me te kairangi mō te ākongā, mō tōna whānau, mō ngā kaiako, mō wai atu rā huri noa i te pūnaha.

Ka whakaaturia e te rōpū hautū o te pokapū hou me te ESA te tautoko ā-rohe, he mea māmā te whiwhi, he mea pāhekoheko.

Ko te whakahoutanga o te ratonga kanohi ki te kanohi he:

- » arotahi i ngā wāhanga o ngā ratonga mātauranga a te kāwanatanga e kaha āwhina ai i ngā kaiako ki te aro pū ki te kaupapa ako me te oranga;
- » panoni i ngā āhuetanga ako mā aua ākongā i whakarērea ai e te pūnaha mātauranga ā mohoa noa nei: ko te tamaiti Māori, te tamaiti nō ngā moutere o te Moana-nui-a-Kiwa, te tamaiti whaikaha, te tamaiti hiahia tautoko ako, te tamaiti nō te whānau pōhara hoki;
- » whakatutuki i ngā whakapakaritanga ā-poutama e ahu ai ki tētahi ratonga ka whakahouhia;
- » huinga o ētahi panonitanga torutoru (āhua rima) nui e tautokona ana e ngā wāhanga maha.

Kua tonoa te Hekeretari mō te Mātauranga e te Minita o te Mātauranga ki te hoahoa i te ESA me tana tauira mahi, tae atu ki te hōtaka panonitanga ratonga me te hoahoa hou o te Tāhuhu o te Mātauranga.

Ehara i te mea mā te panoni hanganga anake e akiaki ngā whanonga me ngā ūnga ki te kaupapa ki te whakatika i ngā puare mātauranga. Heoi anō, ki ō mātou whakaaro, he tino pai te mahere hanganga nei ki te panoni i te whanonga tae atu ki te whakatū anō i te whakawhirinaki me te whanaungatanga, ki te akiaki i te mahi tahi huri noa i te pūnaha. Mā ēnei whakaritenga hou e whakatakotoria ai te tūāpapa e hiahiatia ana ki te whakatutuki i ētahi atu kaupapa o te pūnaha e kaha whakapā ai ki te mana taurite.

Te aroturuki me te aromātai

Ko tētahi taunakitanga a Te Ranga he panoni i ngā āhuetanga o ERO mai i te arotake i tēnā kura, i tēnā kura ki te arotake i te pūnaha whānui. Kāore te Kāwanatanga i te tautoko i taua taunakitanga nā te mea ki tō mātou whakaaro he pai ake te mōhiohio e puta ai i ngā arotake kura mā te kura, te whānau me te hapori.

Heoi anō kei te pīrangi mātou ki te taupua i ngā kura ki te arotake i a rātou anō, ki te kimi i ngā mahi whakapakari, ki te kimi i te huarahi ki te whakaratarata i ngā whānau me te hapori. Mā Te Kaiarotake Matua e whakamārama te huarahi whakamua e pā ana ki tēnei kaupapa, ka mutu ā tōna wā ka wātea mai te rauemi ki te arotahi ki te aromātai me te arotake i te pūnaha.

Hei aroturuki me te tuhi pūrongo e pā ana ki te whakaotinga i ngā panonitanga pūnaha e kōrerotia nei ka whakamahia ngā momo ine kei roto i te *He tārai i te pūnaha mātauranga kaha ake i te taha o ngā tāngata o Aotearoa*. Nō reira ka panoni atu i ētahi āhuetanga, me hangai ki ngā panonitanga e mahia ana i te pūnaha mātauranga katoa. E kimi ana te Tāhuhu o te Mātauranga i te huarahi ki te aroturuki, ki te tuhi pūrongo hoki i runga i te tikanga o te wā tika, te matatau, me te whaihua mō ngā tau rima ki te tekau.

Mā ERO me te Tāhuhu o te Mātauranga e ārahi ā rātou wāhanga rangahau, aromātai hoki ki te whakatakoto i te tūāpapa kaha ki te kohikohi i te mōhiohio me te aromatawai whitake e tautoko ai i te whakaarotau, te mahi, te whakapakaritanga. Kei reira te āheinga kia mahi tahi te Tāhuhu o te Mātauranga me ERO ki te whakamahi i te mōhiohio me ngā raraunga, ka mutu ka heke iho te taumaha o te mahi i ngā kura e pā ana ki te horopaki o te aroturuki me te aromātai. He wā anō ki te kimi i te huarahi kia hāngai atu ki Te Rangahau Mātauranga o Aotearoa (NZCER) me te rangahau akoranga.

2

Ngā whakaritenga kaha ake ki te taupua i te hautūtanga o te tumuaki kura

Ko tā te Tomorrow's Schools he arotahi pū ki te mahi kāwana o te kura. Kua āta tuhia ngā mahi kāwana me ngā here kāwana; kei reira hoki ngā whai wāhitanga ki te whakatau i te waka mēnā e hūkokikoki haere ana. Heoi anō, i te mutunga ko te mea nui ki te angitu o te kura, he hautūtanga whai take pērā i te tumuaki e tautokohia ana.

Ka whakatutukihia e te Kāwanatanga ngā panonitanga e whai ake nei hei taupua i te tūranga tumuaki:

He pūnaha tautoko i te kāhui hautū o te kura e mārama tīahoaho ana

Ko tā te tumuaki, tā ētahi atu kaihautū hoki, he whai pānga whānui, he āhua tū tawhiti i te whiwhinga mātauranga a te ākongā, ka mutu he pānga rerekē i tā te kaiako. Ā mohoa noa nei he iti noa iho te rerekētanga o tēnā mahi, o tēnā mahi. Nā reira e ngoikore haere ai te pānga o ngā kaupapa e tautoko ana i ngā hiahia o ngā kaihautū. Me te mea hoki, kāore he huarahi hei tautuhi, hei whakapakari i te hautūtanga puta noa i te pūnaha.

Kei te hiahiatia he kaihautū matatau, he tangata whitake e mōhio ai ki te ārahi i roto i te horopaki e kanorau ai ngā tuakiri, ngā reo, ngā ahurea hoki o ngā ākongā; me whakanui ake ānō hoki i te tokomaha o ngā kaihautū Māori, Moana-nui-a-Kiwa i roto i te pūnaha. Kei te hiahiatia ngā kaihautū kaha ki te whakawherewhere i ngā tāngata ki te whai huarahi kē; me aro atu ki ngā kaiako kei roto i ngā kura o ngā ākongā kua whakarērea rātou e te pūnaha mātauranga ā mohoa noa nei.

Kua oti kē i te Matatū Aotearoa ētahi mahi nui i te taha o te rāngai mātauranga ki te whakawhanake i tā rātou Rautaki Hautūtanga, Anga Hautūtanga Mātauranga Pūkenga hoki.

Ka karangahia te Matatū Aotearoa e te Kāwanatanga ki te whakatairanga i ēnei momo hohenga hei Pokapū Hautūtanga. He pīrangī nō mātou kia noho tonu te Matatū Aotearoa hei kaihautū mō ngā kaiako, hei kaiārahi mō te rāngai mātauranga, tae atu ki te 'tauirā' mo te rāngai whakaako, me te kaiwhakarite i te rautaki whakakapi mō te rāngai.

Ka tāpirihia ētahi kawenga hou ki te Tāhuhu o te Mātauranga hou ki te whakatairanga i te mana me ngā pūkenga o ngā kaihautū me ngā tumuaki; mā reira e whakatika ai i ngā raru e kōrerotia ai i runga ake. Mā te Tāhuhu e whakarite kia hāngai ai tana tautoko i te kāhui kaihautū ki te rautaki hautūtanga o te Matatū Aotearoa. Ka whai wāhi nui te kaitohutohu kaihautū ki tēnei kaupapa.

He huarahi tino rerekē tēnei kia tika ai te tokomaha o ngā kaihautū whitake. Ka rapu tonu te Kāwanatanga i ngā tohutohu atu anō e pā ana ki te pūtea tīmatatanga e hiahiatia ana me te whakamāramatanga o aua mahi hou. Hei tauira, he mahi e pā ana ki te:

- » whakatū i ngā tūranga Kaitohutohu Kaihautū hei tautoko i te hautūtanga tumuaki, i te mahi kāwanatanga a te Poari Kaitiaki;

- » hanga i ngā anga me ngā paearu o te whakawātanga mahi, ki te whakatutuki i ngā waeture hautūtanga ECE i roto i ngā Waeture Mātauranga (Ratonga Kōhungahunga).
- » hanga, whakaritenga hoki i ngā paearu māraurau o te tūnga tumuaki, tae atu ki te whakangungu e hāngai ai;
- » whakahaere i te whakawhanaketanga ngaio mā te kura, te ratonga kōhungahunga, te tumuaki;
- » whakatairanga i ngā ara hautūtanga e hāngai ai ki te Rautaki Hunga Mahi Mātauranga.

Me pakari, me hāngai te honotanga i waenga i ngā mahi hou a te Tāhuhu, me te Pokapū Hautūtanga o te Matatū Aotearoa. Ka whakaritea tohutohu anō e te Tāhuhu o te Mātauranga i runga i ngā matapakinga ki te Matatū Aotearoa me ētahi atu hinonga ngaio.

Te Kaitohutohu Kaihautū

Kei te whakaae te Kāwanatanga me kaha ake te tautoko ā-rohe mā te kaihautū kura. Ka whakatūria tētahi tūranga Kaitohutohu Kaihautū i roto i te Umanga Tautoko Mātauranga. Ka whānui ake te kōwhiringa tautoko a te Kaitohutohu Kaihautū ki te taupua i te kaihautū whaihua i roto i te pūnaha; māna e akiaki te kaihautū ki te arotahi ki ngā kaupapa o te mana taurite me te kairangi mā ngā ākongā katoa.

Kāore anō kia tau ngā taipitopito o tēnei tūranga hou, heoi anō te āhua nei ka rua ngā momo kaitohutohu kaupapa motuhake – tētahi hei tautoko i te tumuaki, tētahi hei tautoko i te poari. Mā reira e kitea ai te rerekē o te tūranga tumuaki me te tūranga poari. He wero rerekē mā tēnā, mā tēnā, nō reira me tika, me hāngai te tautoko.

Ko te tikanga he manukura, he mātanga mātauranga te Kaitohutohu Kaihautū e matatau ana ki ngā piki me ngā heke o te kura, he tangata e āhei ai ki te whakarite wawe i te huarahi whakamua ahakoa te take. Ko tāna hoki, he tohatoha i ngā mahi pai rawa atu puta noa i te pūnaha mā reira e tutuki ai te mana taurite me te kairangi, he tautoko i ngā whatunga pērā i te Kāhui Ako, he tautoko i ngā huarahi hou, huarahi auaha e pā ana ki te ako me te whakaako.

Kua tonoa e te Kāwanatanga ētahi tohutohu mō ngā mahi motuhake mā te Kaitohutohu Kaihautū, me ngā mahi e tohaina ai ki ētahi atu tūranga. Hei tauira, hei tāpirihanga ki te kaitohutohu motuhake mō te poari, me tētahi mō te tumuaki, tēnā pea me wehe hoki i ngā kaupapa ārahi me te tautoko, mai i ngā kaupapa aroturuki me te whai i te ture.

I te mutunga ko te whāinga he hanga i te mahi Kaitohutohu Kaihautū e puta ai te whanaungatanga ngaio, whaihua hoki ki ngā kaihautū, tae atu ki te māramatanga ōrite, te whakawhirinaki, te whakaute.

Ko ētahi pea o aua mahi he:

- » ārahi, he tohutohu i te Poari e tohu ana i te tumuaki hou, tae atu ki te tautoko i te Poari ki te rapu mātanga kimi kaimahi, mātanga tohu kaimahi hoki;
- » whakarite i tētahi hātepe motuhake, hātepe e tūhonotia ana, hei tautoko i te tumuaki hou, me te tautoko haere ake nei;
- » tautoko i te tumuaki me te poari whai wero nui mā te tūhono i te kura ki te mātanga hāngai;

- » arotake i te mahi a te tumuaki i runga i te tono a te Poari Kaitiaki, me te whakaaetanga o te tumuaki;
- » hanga i te tikanga mau haepapa ki te kore e tika te whakahaere a te kura kia whai hua mana taurite mō ngā rōpū ākongā e whakarerea ana e te pūnaha ā mohoa noa nei;
- » mahi i te taha o te tumuaki ki te tūtohu i tōna pito mata hei tumuaki, i ngā momo whakawhanaketanga e tika ana, he whakarite i te whanaketanga me te akoranga ngaio (PLD) e tika ana;
- » tautoko i ngā whatunga pērā i te Kāhui Ako, kia whai hua ai mā te katoa te mātauranga me ngā pūkenga o te kāhui; mā te tohatoha i ngā mahi pai rawa atu, e tutuki ai te mana taurite me te kairangi;
- » taunaki i te āwhina a te mātanga rāwaho mehemea tē taea ngā raruraru te whakatika ahakoa te maha o ngā huarahi whakatika i whāia ai.

I te hanganga o te tūranga Kaitohutohu Kaihautū me maumahara i te tautoko me ngā rauemi e wātea kē ana ki ngā tumuaki me ngā poari. Hei tauira, he maha ngā ratonga tohutohu a Te Whakarōputanga Kaitiaki Kura o Aotearoa (NZSTA) mā ōna mema. Ka aromatawaitia e mātou te whānuitanga o ngā ratonga kia tika ai, kia nui ai ngā momo tautoko e wātea ana ki ngā poari me ngā tumuaki hei whakatutuki i ā rātou mahi. Ka oti tēnei mahi i te whakatūnga o te Umanga Tautoko Mātauranga.

Te whakarite i ngā paearu māraurau o te tūnga tumuaki

He mahi taumaha, he mahi uaua te mahi a te tumuaki, ā, he mahi e tohu ai i te pai, aha rānei o te kura. I tēnei wā, ko ngā paearu ā-ture ki te tohu i te tumuaki, he kaiako rehita whai tiwhikete mahi whakaako.⁴

I tēnei wā, ko tā te pūnaha mātauranga he waiho mā te poari e tautohu, e whakapoapoa, e tohu hoki te tumuaki whaihua i te taiao whakataetae. Ahakoa kei te wātea ki te poari ngā aratohu me ngā tātauira a NZSTA, a te Tāhuhu, a ētahi atu rōpū hoki, i te mutunga kua waiho mā te poari e hanga āna paearu kōwhiringa ake ki te tohu i te tumuaki.

I ētahi wā ka whakamahia e te poari ētahi atu rauemi tautohu tumuaki e ai ki ō rātou hiahia ake, ō rātou whatunga ake hoki; hei tauira he hoko kaitohutohu tohu, pērā i te hui tahi rātou ko te hapori, ko ngā kaimahi whakarongo ai ki ō rātou wawata e pā ana ki te tumuaki, pērā i te hui tahi rātou ko ētahi atu poari.

Mā te Kāwanatanga e whakatau ngā paearu māraurau hei tohu i te tumuaki o te kura; ko te tikanga ka whai kaihautū whai pūkenga tika, he mātanga. He paerewa ā-motu aua paearu, me whai e ngā poari katoa. Ki te hiahia te poari ki te tāpiri i ētahi atu paearu ā-kura ake, kei te pai tērā.

Ka noho te haepapa whakatau paearu ki te Minita o te Mātauranga, heoi anō ā tōna wā e taea ai te tuku i taua mana ki tētahi hinonga kē, hei tauira ki te Matatū Aotearoa.

4 Ko tā te Tāhuhu o te Mātauranga hei tautoko i te whakapakari kaihautū, he utu i te tautoko mā te tumuaki hou e pā ana ki te ārahi akoranga me te whakahaere kura. Whiwhi ai te tumuaki hou i te tautoko takitahi mai i te kaitohutohu kaihautū haere ake nei i te roanga o te tau, me te mea hoki ka whakaruruhautia e te tumuaki whai wheako. I tēnei tau i whātorohia tēnei ringa āwhina ki ētahi atu tumuaki (ko rātou mā i tautuhia e ngā tari ā-rohe Tāhuhu e ētahi atu rōpū hoki) e mahi ana i ngā horopaki piroiroi, he kura e hiahia nei i te whakawhanaketanga me te tautoko anō.

Ka whakauruhia ki roto i te Education and Training Bill tētahi wāhanga e whakature ai i te Minita o te Mātauranga ki te whakarite i ngā paearu motuhake; ka tutuki aua paearu, ka taea te tohu i taua tumuaki. E ai ki taua ture me hui tahi ki te Matatū Aotearoa, ki ētahi atu hinonga ngaio hoki, matapaki ai i ngā paearu e kōrerohia nei.

Mā aua paearu e:

- » whakaōrite ai te taumata pūkenga, mātauranga, pūmanawa e hiahiatia ana ki te mahi hei tumuaki;
- » whakamārama i ngā āhuatanga me ngā wheako e hiahiatia ana mō te hautūtanga kura ki te hunga e whai ai i taua huarahi;
- » whakatītina te poari ki te pai o tā rātou mahi tohu tumuaki;
- » whakaatu ki te ao te mana nui o te tūranga tumuaki i roto i te pūnaha puta noa, ehara i te kaihautū o te kura kotahi noa iho.

Āe, tēnā pea mā ēnei paearu e uaua ake ai te kimi tumuaki pai, kei ngā kāinga taiwhenua, kei ngā rohe taratahi. Ka whakatenetene pea ētahi tumuaki ki te tono i te tūranga tumuaki hou (me mātua tatari ki te mōhio he aha rā ngā paearu). Heoi anō, nā te whakahirahira o te tūranga ki te angitu (te hinga rānei) o te kura, e ai ki te Kāwanatanga kāore he take o te whakakaha me te whakatikatika i te pūnaha ki te kore e hikitia ake te taumata o ngā paearu tohu tumuaki.

He paearu "whakatū" ēnei; ka hāngai ki ngā tumuaki e tono mahi ana whai muri atu i te tīmatatanga o te ture hou. Ka hāngai te ture hou ki ngā kaitono hou i te tūranga tumuaki, ki ngā tumuaki hoki e tono ai i te tūranga tumuaki hou.

Ko te tikanga ka tutuki taua wāhanga ā te tīmatatanga o te Ture Education and Training, ka mutu ka waiho mō te ono mārama kia whai wā ki te whakatau i ngā kupu paearu, kia whai wā hoki ki te whakaratarata i te rāngai ki aua kupu.

Ko te wawata ia, ka pīrangī ngā tumuaki i tohua ai i raro i te ture tawhito ki te whakapakari i a rātou anō mā reira e mana ai hoki tā rātou mahi tumuaki i raro i te ture hou. Ka tirohia tēnei kaupapa ā te wā e whakatauria ai ngā mahi hautūtanga wā-roa e kōrerohia ana i roto i te tuhinga nei.

Ko ngā tumuaki tika ki ngā wāhi e tino hiahiatia ai rātou

E ai ki Te Ranga me whakanui ake i ngā āhuatanga whakapoapoa i te kaihautū ki ngā kura e iti nei te pīrangī ki te haere ki reira. Kei te whakapono te Kāwanatanga me kaha ake tēnei taunakitanga. Kua ū kē ētahi whakapoapoa pērā i te Pūtea Rapu Tumūaki, ko tā mātou whakapono me āta whakarite i te hōhonu, i te whānui, i te mātotoru o ngā tūranga tumuaki. Ā tōna wā tata nei e tīmatahia ai tēnei mahi.

3

Te tauritenga pai ake o ngā haepapa ā-rohe, ā-motu hoki e pā ana ki ngā rawa a te kura tae atu ki te whenua me ngā whare

I raro i te pūnaha Tomorrow's Schools tukua ai te mana whakahaere e pā ana ki te whenua me ngā whare o te kura ki te poari me te tumuaki. Nā reira i whai tino rangatiratanga ai te kura me te hāpori e pā ana ki ngā take whatunga kura, heoi anō i piki, i heke rānei te kounga o te hanganga tumutumu o te kura, i wahaina e te poari me te tumuaki te kawenga mahi taumaha, i pūruatia ētahi mahi, me ētahi atu āhuatanga mōmou wā huri noa i te whatunga kura.

Mā te whakahoutanga i te pūnaha Tomorrow's Schools e whai wāhi ai ki te whakatika i ēnei nawe, mā reira e tika ai te tohatoha mahi ā-rohe, ā-motu rānei .

Te haepapa mō te whenua me ngā whare

He whakaehu ngā hua o te tiaki me te whakahaere i te whenua me ngā whare i raro i te pūnaha Tomorrow's Schools. He māmā noa te mahi ki ētahi poari, he mea tino uaua ki ētahi atu. Ka uaua rawa atu mēnā he koretake ngā poari o mua hei kaitiaki hanganga tumutumu. He rerekē rawa te pai ināianei o te tiaki kura a tēnā kura, a tēnā kura, ka mutu he kanukanu te taiao o ētahi tamariki.

He pai tonu ētahi poari kura ki te whakahaere, ki te tiaki i te whenua me ngā whare o te kura, heoi anō he taumaha te haepapa, he kaupapa e whakapau kaha ai, ā, utua ai e te kaupapa whakaako me te ako. Ko te hākirikiri o te mahi me te haepapa a te poari e pā ana ki te tiaki me te whakahaere i te kura, tētahi anō raru.

I ngā tau kua taha ake nei, ko te urupare a te Tāhuhu o te Mātauranga he whakakaha ake i te kaupapa whakahaere rawa, me te tapiri i ētahi anō rauemi hei āwhina i te poari ki te whakatutuki i āna haepapa e pā ana ki te whenua me ngā whare o te kura. Mā te whakahoutanga i te pūnaha Tomorrow's Schools e whai wāhi ai ki te whakakaha i te kaupapa whakahaere i te whenua me ngā whare o te kura huri noa i te pūnaha katoa.

Ko tētahi wāhanga o te whakahoutanga o te pūnaha, he whakamāmā, he tango rānei i ngā haepapa whakahaere, tiaki hoki i te hanganga tumutumu mai i ngā poari hei hiki i te taumaha mai i ngā kura; ka whakahaerehia ngā ratonga matua pērā i te tiaki rawa ā-mahere e te tari ā-motu. Ā tōna wā ka piki ake te kounga o te whenua me ngā whare o te kura, ka mutu te mōmou wā, mōmou kaha, ka whakawāteahia te tumuaki me te kāhui hautū o te kura ki te arotahi ki tā rātou kaupapa, he hiki i te mana taurite me te kairangi mā ngā ākongā katoa.

Ko tētahi wāhanga o te whakahoutanga o te Tāhuhu, he whakamōhio mai te Hekeretari o te Mātauranga i te pai rānei, i te utu hoki ki te tango i ngā haepapa e pā ana ki te whenua me ngā whare o te kura mai i te poari ā ngā tau 5 ki te 10 e heke mai nei; he wāhanga nui tonu kia whai wāhi ai te kura me te hāpori ki te hoahoa i te taiao me ngā whare o te kura. He tauira mō ngā ratonga e mahia ai e te tari ā-motu, ko te whakahaere i ngā rawa nunui, te hoko ratonga, te tiaki rawa ā-mahere, me te whakatikatika rawa.

Ko tēnei huarahi hou ki te whakahaere me te tiaki i te whenua me ngā whare o te kura, he āhuatanga tino hou. Kei te tārewa tonu tae noa ki te taenga mai o ngā tohutohu katoa, me ngā whakataunga Tahua. Ka āta whakauruhia e te Tāhuhu aua panonitanga kia taea ai e te Tāhuhu te arotake me te urutau i ngā ratonga i te wā e tika ana; ka taea hoki te whakahāngai ki ngā whāinga whānui o te whakahoutanga o Tomorrow's Schools tae atu ki te whakatūnga o te ESA.

He huarahi whai rautaki mō te whatunga kura

Kei te pīrangi te Kāwanatanga kia kaha ake ai te arotahi ki te mahere whatunga mā reira e kounga ai te kura. Ko te whāinga he rautaki ā-motu mō te kura ā-kāwanatanga e arotahi ai ki te wāheke, he rautaki e takea mai i te Tiriti o Waitangi. Kua tīmata kē te tuhinga i te Mahere Whatunga Mātauranga Ā-Motu, ā, kua whakaae te Kāhui Minita ki te Mahere Tipuranga i pānuitia ai. Kei te tuhia tonutia te mahere whakawhanaketanga hou mā ngā kura o nāianei.

Me whakawhanake, me whakapakari i te arareo Māori; e ai ki te Kāwanatanga ko te Mahere Tipuranga Mātauranga Ā-Motu tētahi wāhanga o te tautoko a te pūnaha, i te mātauranga rūmaki i te reo Maori. Me mahi tahi ki te iwi/ hunga whaipānga Māori. Kei te pīrangi mātou ki te whakatipu i ngā arareo o te Moana-nui-a-Kiwa.

He tirohanga ā-whatunga ki ngā takiwā whakauru.

Kei te pīrangi te Kāwanatanga ki te tuku i te haepapa whanaketanga me te whakarite hui matapaki e pā ana ki ngā hōtaka whakauru, mai i te Poari Kaitiaki ki te Umanga Tautoko Mātauranga.

I tēnei wā ko ngā hōtaka whakauru i whakatūria ai i raro i te Ture 1989 te huarahi matua o te Tāhuhu ki te whakahaere i ngā kura kīkī rawa. He iti iho te utu o te hōtaka takiwā whakauru ki te hoko whenua nui te utu hei whakatika i ngā raru o tētahi kura kī rawa. Ka heke haere te whakataetae a tētahi kura ki tētahi kura. (Nā te whakataetae i uaua ake te tohatoha i ngā ritenga mahi pai, nāna hoki i tipu ai te whakatāuke ā-iwi, ā oha-pori hoki).

E ai ki te Ture o 1989, e āhei ana te Hekeretari mō te Mātauranga ki te tuku pānui ōkawa ki tētahi kura kīkī ana ki ngā ākongā, ka mutu me whakarite e te kura tētahi hōtaka whakauru mā te kura. Kei te kawea te haepapa ki te hanga hōtaka whakauru, ki te whakatū hui matapaki i taua hōtaka, e te poari. Tuhia ai ngā ture hui matapaki hei whakatutuki mā te poari, i roto i te Ture o 1989. Me whakaae e te Tāhuhu o te Mātauranga taua hōtaka.

E ai ki ngā ture o nāianei, ka taea e te kura te hanga takiwā whakauru i runga i ngā hiahia o te kura, hei tauira he whakarite i te takiwā whānau whai rawa, he whakatū taiapa ki ngā whānau pōhara. He ārai anō tēnei ki te ākongā pōhara.

He mahi taumaha te hanga hōtaka whakauru, te whakarite i te hui matapaki i taua hōtaka, te whakarerekē i te hōtaka whakauru kua whakaritea kētia; he tūao te nuinga o te poari. I ētahi wā, whāia kahatia ai te poari e tēnā rōpū hapori, e tēnā rōpū hapori, ka mutu ka hakuhakutia ki te panoni i te hōtaka hei whakamauru i tētahi rōpū. Ehara tēnei i te āhuatanga tōkeke mā ngā mema poari.

Nā reira e ai ki te Kāwanatanga me tango mai i te poari taua mahi ki te hanga i te hōtaka whakauru. Me mahi e te tari ā-rohe kē, kia noho haumarua ai ngā ākongā katoa me ō rātou whānau.

Ko te rōpū pai rawa hei kawē i tēnei haepapa, ko te Tāhuhu o te Mātauranga (ā tōna wā ko te Umanga Tautoko Mātauranga). Ka mahi tahi te Tāhuhu rātou ko ngā kura hāngai, kia whai wāhi ai te kura me te hapori ki te hātepe hoahoa. Ka karangahia ētahi atu kura, ētahi atu rōpū whai pānga ki tēnei kaupapa.

Ka mārama ake, ka tōkeke ake, ka pai ake mō te pūnaha. Ka uaua ake ki te whakamahi i te takiwā whakauru hei huarahi whakatītaha i ngā whānau whai rawa ki tētahi kura, i ngā whānau pōhara ki tētahi atu kura; me arotahi ki te hōtaka e pai rawa ai mā ngā ākongā me ngā kura katoa. Mā reira e taea ai he hātepe whakahonohono ake ki te whakahaere i te mātauranga kōhanga mā ngā ākongā katoa, mā ō rātou whānau, mā te whatunga kura ā-rohe.

Ka panoni te Kāwanatanga i te Education Act, 1989 hei tuku i te haepapa whanaketanga me te whakarite hui matapaki e pā ana ki ngā hōtaka whakauru, mai i te Poari Kaitiaki ki te Tāhuhu o te Mātauranga, hei whai wāhi hoki te poari kaitiaki ki te hanganga o te hōtaka whakauru. Ka tuhia ki roto i te ture ngā kōrero whakamārama i te whai wāhitanga o ngā poari.

Me āta kite i roto i te Pire ngā whakaritenga e whakawhiti ai ngā kawenga hei hanga i te hōtaka whakauru, hei whakatū hui matapaki. Mēnā e hangaia tonutia ana tētahi hōtaka i te wā e tutuki ai te Pire, ka oti te hanga e ai ki ngā āhuatanga o te Ture o 1989. Ko te hōtaka whakauru e hangaia ai ki te aro i ngā wero o te kura kīkī rawa whai muri i te whaimanatanga o te Pire, ka whai i ngā āhuatanga o te pire hou.

Ka panoni te Kāwanatanga i tētahi atu wāhanga e pā ana ki te hōtaka whakauru i taua wā tonu. I raro i te Ture o 1989, me pānui ōkawa nei e te kura i paku whakarerekē i tētahi wāhanga o tētahi hōtaka whakauru. E ai ki te wāhanga 11B o te Ture, me nūpepa tonu taua 'panui'. Nō mua noa atu tērā momo tuku pānui; kāore i te aro ki ngā momo tuku pānui o te ao hou. Ka whakahoutia te whakamāramatanga o te kupu kia taea ai te pānui atu i ngā kōrero huhua o tētahi hōtaka whakauru mā ngā huarahi maha tae atu ki te nūpepa heoi ehara i te nūpepa anake te huarahi e taea ai te whakamahi.

Ka tirohia e te Kāwanatanga ētahi atu āhuatanga o te whakamahinga hōtaka whakauru. Ko ētahi o aua āhuatanga, mēnā rānei:

- » kei te hāngai tonu ngā paearu tīpako ingoa mō ngā tūranga whakauru waho-takiwa e tuhia nei ki te Education Act 1989.
- » ka hāngai tonu ngā āhuatanga ā-tupuna ā te wā whakatū hōtaka whakauru, ā te wā whakarerekē i tētahi hōtaka whakauru ranei;
- » me whakamahi e te kura tāuke ngā paearu tīpako ingoa me ngā hātepe ōrite mā ngā ākongā kaupapa motuhake kore, ki ā ngā kura kāwanatanga.

Ētahi atu āhuatanga o te urupare a te Kāwanatanga

Kei konei ētahi atu āhuatanga e pā ana ki te whakahounga e pā ana ki te mahi kāwana, ki te whakahaerenga, ki te whakaritenga o te pūnaha kura, e whakatutukihia ai mā te Hōtaka Mahi Mātauranga a te Kāwanatanga ā ngā tau e rima ki te tekau e heke mai nei.

Kei raro iho nei, e whakarōpūhia ana e ai ki ngā whāinga e rima a te Kāwanatanga. He hua e whai pānga hāngai tonu, pānga takaawhio rānei ki te mahi a te Ranga (tirohia te Āpitianga Rua).

Ko ngā whāinga e rima a te Kāwanatanga:

- » **Te ākongā kei te pūtaka** – Ko te ākongā me tōna whānau kei te pūtaka o te mātauranga
- » **Te whiwhi mātauranga ārai kore** – Ka taea e ia ākongā, e ia ākongā te āheinga ki te hua mātauranga
- » **Te whakaakoranga me te hautūtanga kōunga** – Ko te whakaakoranga me te hautūtanga kōunga he mea tino whaipānga ki te ākongā me tōna whānau
- » **Te anamata o te ao ako me te ao mahi** – Me hāngai te akoranga ki te hunga nō Aotearoa i tēnei rā, ā ngā rā kei te tū mai hoki
- » **Te mātauranga kōunga teitei mā te katoa** – ko te mātauranga o Aotearoa he mea pono, he mea toitū.

Ko te ākongā kei te pūtaka

Me whakatutuki e te pūnaha mātauranga ngā hiahia o te ākongā me tōna whānau – ko ia te pūtaka, me arotahi e tātou ōna wawata. Me tiaki e te pūnaha tōna hauora, tōna tuakiri, tōna reo, tōna ahurea; me kimi i te huarahi whakaako e hāngai ana ki tōna momo akoranga.

Te Panoni i te kaupapa o te poari

Kei roto i te Rārangi 5(2) o te Ture o 1989 ngā whāinga a te poari e kāwana ana i te kura. Ko te whāinga tuatahi he tautoko i te ākongā o tōna kura ki te tae atu ki te taumata mātauranga teitei rawa atu e taea ai e ia. Kei roto i taua rārangi ētahi atu whāinga tuarua hoki.

Ka whakaōritehia te mana o te whāinga tuatahi ki tō te whāinga tuarua nā te mea ki a mātou he ōrite te hirahiratanga o ētahi whāinga ki tō te whāinga tuatahi; ka mau tonu te ngako o te whāinga tuatahi. Kei roto i te ture ngā whāinga e whā e whakatau ai i te mana ōrite ki tēnā, ki tēnā mahi āna; hei tauira, ka ōrite te aro a te poari ki ōna here e pā ana ki te tiaki tamariki, ki tāna e aro ai ki Te Tiriti, ki tāna e aro ai ki te whiwhinga mātauranga. Ka whakauruhia tētahi whāinga hei whakatutuki i Te Tiriti (Whāinga 4), i ngā motika a te ākongā (he wāhanga o te Whāinga 2).

Ko ngā whāinga tuatahi a te poari kura e kāwana ana i te kura he:

- » **Whāinga 1:** tautoko i te ākongā i te kura ki te tae atu ki te taumata mātauranga teitei rawa atu e taea ai e ia
- » **Whāinga 2:** whakarite he wāhi haumarū ā-tinana, haumarū ā-wairua te kura mō ngā ākongā me ngā kaimahi; me whakatutuki e te kura ngā motika ākongā e hāngai ana, ā, me ārai ngā hunga kura katoa i te kaikiri, i te poapoataunu, i te whakaweti, i te toihara
- » **Whāinga 3:** whakarite kia tiaki te kura i ia tamaiti ahakoa ōna hiahia, kia noho hoki he kura mō te katoa
- » **Whāinga 4:** whakarite kia whakatutuki te kura i Te Tiriti tae atu ki te:
 - › whakarite i ngā mahere, kaupapa here, marautanga ā-rohe hoki hei whakaatanga o ngā tikanga o te rohe, o te mātauranga Māori, o te ao Māori;
 - › whakapau kaha ki te kimi kaiako mo te Reo me ngā Tikanga Māori;
 - › whakataurite i ngā hua mātauranga ōrite mā te ākongā Māori.

I te poari e whakatutuki ana i ēnei whāinga, me:

- » arotahi ki te tauāki Kaupapa Matua ā-Motu mō te Mātauranga me te Ako;
- » whakatutuki i āna here e pā ana ki ngā tauāki marautanga tūāpapa, ki ngā tauāki marautanga ā-motu, ki ngā paearu mahi ā-motu (mēnā kei reira ētahi);
- » whakatutuki i āna here e pā ana ki ngā hōtaka whakaako, ako hoki;
- » whakatutuki i āna here e pā ana ki te aroturuki me te pūrongo i te neke whakamua a te ākongā;
- » tiaki i te pūtea i a ia e whakatutuki i āna mahi;
- » mēnā kei roto te kura i te kāhui ako e whai ai i te whakaaetanga kāhui ako i raro i te wāhanga 72, me whakatutuki i āna here e ai ki te whakaaetanga kei waenganui i ngā kura o taua kāhui;
- » ū ki āna here katoa i raro i te Ture Whakangungu Mātauranga (hou), i raro i ngā Ture ahakoa ēhea.

Ko ēnei panonitanga ki ngā whāinga a te poari te take matua e taea ai ā-ture nei, te whakatutuki i āna here ki Te Tiriti. E ai ki ngā whāinga hou, me kaha ake te aro a te poari ki āna here i raro i Te Tiriti.

Whāinga 4: Te whakatutuki i Te Tiriti

E ai ki tēnei whāinga me whakatutuki i Te Tiriti; kei roto nei hoki te whakaatu i ngā mahi hei whakaū i tēnei here.

Me whakarite e te poari ngā mahere, kaupapa here, marautanga ā-rohe hoki hei whakaatanga o ngā tikanga o te rohe, o te mātauranga Māori, o te ao Māori.

Mā te here kia whakaritea e te poari ngā mahere, kaupapa here, marautanga ā-rohe hoki hei whakaatanga o ngā tikanga o te rohe, o te mātauranga Māori, o te ao Māori, e ū ai ēnei ariā ki te ahurea o te kura, ki te whakaako, te ako hoki.

Mā te whakawhanaungatanga i waenganui i te kura me ōna hapori Māori tae atu ki ngā iwi me ngā hapū o te rohe, e ū ai te whakaatanga o ā rātou kaupapa here, mahere, marautanga ā-rohe hoki, i ngā tikanga o te rohe, i te mātauranga Māori, i te ao Māori.

Kua panoni 'te tūranga ahurei o te ahurea Māori' o te Education Act 1989 ki tētahi here e kī nei me whakaata e ngā mahere, kaupapa here me ngā mahi, te 'tikanga o te rohe' kia kitea ai te hirahiratanga o te hītori me ngā tikanga o te rohe ehara i te ahurea Māori whānui tonu.

Te whakarato i te whakaakoranga i Te Reo me ngā Tikanga Māori

Ā mohoa noa nei me ngana te poari ki te whakarato i te whakaakoranga i ngā tikanga me te reo Māori mā ngā ākongā wā kikī mēnā ka tonoa e ngā mātua. E ai ki te whāinga 4 e marohitia ai – mā te whakatutuki Te Tiriti e:

- » tango te ture e kī nei kei te hāngai ki te ākongā wā kikī anake – i raro i te whāinga hou ka wātea ki ngā ākongā katoa;
- » tango te ture e kī nei me mātua tonu e ngā mātua te whakaakoranga tikanga me te reo;
- » whakakaha te kawatau e pā ana ki ngā ākongā e ako ana i ngā tikanga me te reo Māori i te kura.

I tēnei wā tonu he tokoiti rawa ngā kaiako reo Māori ki te whakaako i te reo Māori ki ngā tamariki katoa. Ko te mea hoki, he iti rawa te pūtea e wātea ana ki ngā whare whakangungu kaiako Māori. Heoi anō ko te whāinga o tēnei marohitanga he wero i te poari ki te whakapakari ake i ēnei āhuetanga o te mātauranga mā ō rātou ākongā. Mā tēnei mea hou e wātea ai te poari ki te mahi tahi ki ētahi atu kaiwhakarato, kura hoki pērā i te whatunga ako mariko, te Kāhui Ako, Te Aho o Te Kura Pounamu rānei.

Kei te toe tonu he mahi mā tātou; me aro ki te whakatutukinga o te Rautaki Kaimahi me te Arotake o Tomorrow's Schools, mā reira e kitea ai te tūturu o te pūnaha e mahi tahi ana ki te Māori i raro i Te Tiriti. He hōtaka e whakaritea ana, he hōtaka e hangaia tonutia ana, ā te Tāhuhu; mā reira e tupu ai te tokomaha o te kaiako e matatau ana ā-ahurea, ā-reo Māori hoki. Me nui ake, me kaha ake aua rauemi.

He taonga te reo, koia tētahi o ngā reo whai mana ōkawa o te motu, nā reira me whakatina e te Karauna ngā ture mātauranga hei whakaara i te huringa o te pūnaha. Ko te mea hoki mā tēnei e tutuki ai te here a te Karauna ki te whakaruruhau i ngā motika tino rangatiratanga ka tahi, ka tautoko hoki i te Rautaki *Whakarauora i te Reo Māori 2018 - 2023 - Maihi Karauna, ka rua*.

Te whakataurite i ngā hua mātauranga mā te ākongā Māori.

He mea waiwai kia arotahitia ngā hua koretake mā te Māori i roto i te pūnaha kura. Ko te here kia kaha ai te aro a te poari ki tēnei āhuetanga kino tētahi huarahi tūturu hei whakatutuki i Te Tiriti i roto i te kura.

Ko tētahi wāhanga o tēnei whāinga me hanga e te poari ngā ture, ngā kaupapa here, ngā tohutohu hoki hei patu i te kaikiri, i te poapoataunu, i te whakaweti, i te toihara hoki, i roto i te kura.

Ngā Ture e Pā ana ki te Poari

Ka whakatakotoria e mātou ētahi whakarerekētanga i te Pire Mātauranga me te Whakangungutanga mā reira e herea te poari ki te kimi i ngā whakaaro o ngā ākongā, o ngā kaimahi, o te hapori hoki, i te wā e hanga ai i ngā tikanga kura.

Nā te Ture o 1989 e āhei ai te poari ki te hanga tikanga. Whakamanahia ai aua tikanga hei ture. Ehara i te mea me whakatū hui matapaki i te poari i mua i te hanganga o aua tikanga; me pērā ētahi atu hinonga. Ka whakarerekēhia e mātou te Pire e whakature ai i te poari ki te whakatū hui matapaki tikanga mā ngā ākonga, mā ngā kaimahi, mā te hapori hoki. Mā reira e kitea ai ngā taunakitanga o te Ranga e pā ana ki te whakapiki i ngā pāhekohekotanga kura a ngā ākonga, a ngā kaimahi, a te hapori hoki.

Te whakatau i te amuamu me te tautohetohe.

Me tino pai ake ngā taputapu a te pūnaha hei urupare ki ngā reo, ngā wheako, ngā nawe hoki o te tamaiti me tōna whānau.

Me whakatū i tētahi rangapū mana motuhake hei whakatau i ngā amuamu me ngā tautohetohe e kore taea e te kura te whakatau mā te ākonga me tōna whānau.

Ā mohoa noa nei ki te kore e pai te whakataunga a te poari ki te ākonga me tōna whānau, me tonono i te arotakenga a te Kaitiaki Mana Tangata, i te arotakenga ā-kaiwhakawā i roto i te Kōti Teitei, rānei. He ara whakatāmomi, he ara nui te utu, he ara pōturi hoki i ētahi wā; ko te mea hoki ehara te hua i te mea oti (he taunaki noa iho te mahi a te Kaitiaki Mana Tangata, ko te nuinga o ngā whakataunga o te arotakenga ā-kaiwhakawā he tohutohu i te kaiwhakatau o te nawe ki te whakamahi i tētahi hātepe pai ake, mā te whakatau anō i taua nawe). I roto i te rāngai mātauranga, ki te kore e tau ngā nawe, ki te pōturi rawa rānei te whakatau i te nawe, he noho mōriroriro i te mātauranga te hua, ka mutu ka kore e whiwhi mātauranga.

He hātepe motuhake hei whakatau i ngā tautohetohe i roto i te mātauranga kōhungahunga, mā ngā ākonga nō tāwāhi, mā ngā ākonga kura tuatoru hoki. Kāore e pērātia te āheinga o te ākonga e kuraina ā-ture ana me tōna whānau ki te mātātaki i ngā whakataunga whaipānga.

Ko tētahi nawe nui he āheinga nō te kura ki te aukati i ngā motika a te ākonga ki te whiwhi mātauranga, he motika e tuhia ai i roto i te Ture o 1989. Ko tētahi kaupapa i puta mai ai i ngā hui matapaki tūmatanui a te Kāwanatanga e pā ana ki te whakakaha i ngā motika whiwhi mātauranga, he hiahia ki te whakatū i tētahi rangapū e māmā ai te whakapā, he mea mana motuhake hei whakatau i ngā amuamu me ngā tautohetohe, mā reira e tutuki ai te motika a te ākonga ki te whiwhi mātauranga.

He rōpū whakatau i ngā amuamu me ngā tautohetohe ā-rohe

Ka whakatūria e te Kāwanatanga ētahi rōpū whakatau i ngā amuamu me ngā tautohetohe e māmā ai te whakapā atu mā te ākonga me tōna whānau, mēnā e kore e taea te amuamu me te tautohetohe ki te kura, te whakatau.

He ratonga utukore ki te whānau te mahi a aua rōpū. He utu ki te kaitono i ētahi o ngā rōpū whakatau tautohetohe, heoi anō ko tā te Kāwanatanga tirohanga ka whakatūria tētahi anō taipapa ki te ākonga me te whānau e kimi whakataunga ana, mēnā ka tāpirihia te utu.

Ka arongia e ngā rōpū te 'tautohetohe taumaha' anake, e ai ki te ture matua he:

tautohetohe e pā ana ki te pana tamaiti wā-poto, wā-roa, mō ake tonu atu, e pā ana ki te tautoko ākonga, te kaikiri, te toihara, te haumarua ā-tinana, ā-wairua hoki, te mauhere, te whakauru, te taenga ki te kura, te motika whiwhi mātauranga.

Mā reira e whai wā ai te rōpū ki te āta wherawhera i ngā take whakahirahira, ka mutu ka waiho ētahi o ngā take ko te kura kē te rōpū e tika ana hei kaiwhakatau.

Me whai wāhi te āhuetanga ā-rohe i te whakataunga o ngā tautohetohe. Me whakatū tētahi rōpū, ētahi rānei ki ia rohe Tāhuhu o te Mātauranga, ki ia rohe Tāhuhu o te Mātauranga kia wawe ai te whai whakataunga.

Kāore anō kia oti te tātai utu, me ētahi atu mahi e pā ana ki te whakahoahoa, te whakatū me te whakarite i te mahi a ngā rōpū. Ka oti i aua mahi kātahi ka taea te whakarite kēhi umanga, me ētahi atu taunakitanga mō ngā waeture. Ko te mahi tuatahi he tāpae i te ture whakataki e whakatū ai ngā rōpū; ka mutu ka tautuhia ngā wāhanga matua o te hōtaka whakataunga i ngā amuamu me ngā tautohetohe i roto i te ture matua, ka mutu ka puta ngā taipitopito me ngā hātepe ki roto i ngā waeture ā tōna wā.

Mā te whai wāhitanga ā-rohe e tere ake ai pea te whakatutuki, e pai ake ai hoki ngā hātepe hāngai ā-ahurea. Heoi anō, mēnā ka puritia ngā tūranga pae whiri mā te haukāinga anake, tēnā pea ka raru ki te kimi tangata whai pūkenga hāngai, whai kanorautanga rānei. Ko tētahi anō wero he whakarite kia ōrite te whakawātanga o tēnā rōpū, o tēnā rōpū, he āhuetanga e whakaatu ana i te mahi pai rawa atu.

Nō reira, ka tohua ko ētahi nō te rohe, ko ētahi no te puna mātanga ā-motu mā reira e tauritea ai te kanohi hapori, te mōhiotanga me ngā pūkenga e tika ana. Ka mutu, ka ū te tirohanga ōrite, he mea nahanaha, ki te whakataunga o ngā amuamu huri noa i te motu.

Ka noho ngā rōpū ki raro i te maru o te Kaiwawao Matua e tohua ai e te Minita o te Mātauranga. Ko tā te Kaiwawao Matua he whakarite i ngā rōpū me ngā kaupapa mahi tae atu ki te tohu i ngā tāngata ki te puna mātanga ā-motu, i ngā rōpū ā-rohe o tēnā rohe, o tēnā rohe. Ka tohua e te Minita ētahi Kaiwawao Matua Tuarua mēnā e hiahiatia ana. Ka tuhia ngā paearu tohu me te tango i aua tūranga e rua ki roto i ngā waeture, ka mutu ka ōrite ki ngā paearu e hāngai ai ki ētahi atu tūranga mahi whakataunga amuamu me ngā tautohetohe.

Te whakatau ā-takawaenga, te taunakitanga, te whakataunga

Ko te tikanga, kia pai ake te tautoko i te ākongā, i ōna mātua, i tōna kura hoki, ki te whakatau i ngā amuamu me ngā tautohetohe i te taumata māmā, kia ngāwari tonu ai te whanaungatanga i waenganui i a rātou whai muri i te whakataunga.

Heoi anō ko te tino rangatiratanga o te ākongā me tōna whānau i te taha o tērā o te poari, he mea tītaha kē. Ko tā ngā āhuetanga e whai ake nei he whakatika i tēnei tītahanga.

Ko te tino arotahinga o ngā rōpū he whakatau i ngā tautohetohe mā te mahi takawaenga. Mā te mahi takawaenga me te tautoko a tētahi kaitakawaenga mana motuhake e whakaae ai ngā taha e rua ki ngā taunakitanga ki te haere whakamua. Mēnā he whakaaetanga, ka whakaae ngā taha e rua ki ngā herenga o te whakaaetanga, ka tau ki reira. Mā tēnei huarahi ka tau wawe ētahi take, kāore he take ki te whai i tētahi arotake ā-waho, ka mutu kua whakaaetia ngā herenga mā tēnā taha, mā tēnā taha. Kei roto i tēnei tū momo takawaenga he mahi taupua, e tautoko ai te rōpū i ngā taha e rua ki te whakatau i te tautohetohe kāore he whakaaetanga takawaenga.

Kāore te mahi takawaenga e whakatau i ētahi tautohetohe nā reira mēnā ka whakaaetia ngā taha e rua, ka taea e te rōpū ētahi taunakitanga te tāpae, he mea whai herenga. Hei tāpiri atu, mēnā kei te hiahia ngā taha e rua kia whakatauria e terōpū taua nawe ka taea – ahakoa kei tēhea wāhanga o te hātepe tā rātou mahi; ka herea e taua whakataunga. I te nuinga o te wā ka iti noa iho te whakamahi i tēnei huarahi hei tauira, kāore i tutuki te mahi takawaenga rānei, kāore i tika te mahi takawaenga mō taua take rānei. I te nuinga o te wā, mā te mahi takawaenga te amuamu e whakatau.

Kei te āhei te ākongā me ōna mātua ki te whakature i te whai wāhitanga o te poari ki te mahi takawaenga me ētahi atu mahi a te rōpū. Kei te āhei te poari ki te tonono i te whai wāhitanga o te ākongā me ōna mātua, kāore e taea te whakature.

I matapakihia te āheinga o te rōpū ki te whakatau i tētahi take ahakoa te kore whakaae a ngā taha e rua, tae atu ki te huripoki i ngā whakataunga a te poari. Ka mutu kāore i tautokona e te Kāwanatanga. Mēnā i pērā te mana o te rōpū, me whai hātepe pīra hoki. Ki te tāpirihia tētahi anō apa, ka pīroiroi haere te hātepe, ka mutu ka tawhiti haere i te whāinga, arā ko te whakatū i tētahi hātepe e māmā ai te whakapā, he whakataunga taumata ngāwari, he wawe te whakatau.

Ehara te taunakitanga i te mea hei whakature, engari ki a mātou me whakature te whakaaetanga takawaenga me te whakataunga whai herenga. Nō reira ka whai aua whakaaetanga me aua whakataunga i te mana o te kirimana kei waenga i ngā taha e rua. Ka taea e aua taha e rua taua kirimana te whakature mā te tonono ki te pūnaha kōti, taraiiunara hoki.

Ka whakaritea te mana e tautoko ai i aua āhuetanga i roto i ngā waeture.

Ngā Rongoā

Ka taea e te rōpū te whakahau tētahi whakapāha, te whakahau i ngā taha e rua ki te hātepe takawaenga (mēnā kāore anō kia whai i tērā huarahi), te tautoko i te whakataunga tuatahi e pā ana ki tētahi ākongā, te huripoki, whakarerekē rānei i taua whakataunga mēnā e whakaaetia e ngā taha e rua.

Ko tētahi anō mahi a te rōpū he hihira i ngā whakataunga me ngā waeture a te poari. Ka āhei te rōpū ki te kī atu ki te poari me titiro anō ia ki āna waeture, kaupapa here rānei ki te kore aua mea e hāngai ki ngā motika ākongā; ka taea hoki te tuku whakapuakitanga (hei tauira, kua takahia ngā motika ākongā e te waeture a te poari). Kei te hāngai ēnei rongoā ki ngā aratohu mahi pai rawa atu a te Tāhū o te Ture.

He hātepe whakatau tautohetohe e māmā ai te whakapā, he hātepe mā te katoa

Ka tika ā-ahurea, ka aro pai ki te kanorautanga o te taupori ākongā ā-rohe ngā hātepe me ngā tikanga o te rōpū kia māmā ai te whakapā, kia tū hei hātepe mā te katoa. Mēnā e tika ana, hei tauira he tautohetohe pana tamariki, ka whāia te ara whakaora, e taupua ai i te whanaungatanga tūturu hei tumu mō te kura; ka whakaarotau te whai wāhitanga o te whānau me te hauora o te ākongā i te wā e kimi huarahi ana ki te whakatau i te whanonga a te ākongā. Mā te ture whakamana e whakaū te pīngoretanga kia hāngai ai ngā hātepe me ngā tukanga ki te hāpori.

Kāore e whakaaetia te rōia hei māngai i roto i ngā matapakinga ki te rōpū; mā reira e āhua ōpaki ai te wairua o te hui takawaenga me te wā whakataunga. Mēnā ka whakaaetia te māngai ā-ture ka tere piki ake te whakapau pūtea me te pīroiroi o ngā hātepe me ngā tukanga, ka mutu ka raru te taha e kore whai pūtea ki te utu i te rōia. Kei te rite ēnei whakataunga ki ā ētahi atu hōtaka whakatau tautohetohe. Hei tauira, kāore e whakaaetia ngā rōia hei māngai i ngā whakawātanga o te Taraipiunara Tautohetohe.

Ētahi atu wāhanga hei whakapakari

Kei te whakaarohia tonutia ka pēhea ngā waeture whakamahere me te tuku pūrongo e whakature ai i te pāhekoheko i waenga i te poari me te hāpori tae atu ki te iwi me te hapū. Ka hangaia aua waeture i mua i te tau 2022, ā, ka puta te māramatanga ā taua wā.

Ka kawea e ngā umanga ā-motu katoa te haepapa ki te whakamana i te Tiriti o Waitangi, i ngā motika a te tamaiti hoki, ā, ka tuku pūrongo ā-tau e pā ana ki taua āhuatanga. Ka rangahaua tonutia e te Tāhuhu o te Mātauranga ngā momo huarahi hei whai.

Ka tonoa te tari o te tari o Manaakitia ā Tātou Tamariki e te Kāwanatanga ki te arotake i ngā ture e pā ana ki te whai wāhi o te ākonganga ki te kāwanatanga o te kura, i runga i te whakahau a te Hui Nui o te Kotahitanga o Ngā Iwi o te Ao (Tūāporo 12), ā ka tuku taunakitanga e pā ana ki ngā mea hei whakapakari.

Te whiwhi mātauranga ārai kore

Me whakarite e te pūnaha kia taea ai e ia ākonganga, e ia ākonganga te āheinga ki te hua mātauranga. Me whakarite i ngā tautoko motuhake mā te ākonganga e hiahia nei, ā, me wātea ki te ākonganga ngā ara e tautoko ai i ōna wawata.

Rārangi Mana Taurite: Inakuanei i whakaaetia e te Kāwanatanga te whakatairanga i te whakawhitinga atu i te pūnaha ā-rōpū ngahuru ki te Rārangi Mana Taurite. Mā reira e aropū te pūtea nui ake ki ngā kura i ngā hāpori pōhara kia hikitia ai ētahi o ngā taumahatanga ohāpori o ō rātou ākonganga.

Ko tā te kōrero a te Minita o te Mātauranga me whakaū i te pūtea ka tātaihia e ai ki te Rārangi Mana Taurite i te wā ōrite ki te whakapikinga pūtea whānui; me whai pūtea tika ngā kura katoa hei whakakore i ngā taiapa ā-oahaoha a ō rātou ākonganga.

Ka hangaia e te Tāhuhu o te Mātauranga tētahi kaupapa mana taurite e whakapai ake ai te mana taurite i te pūnaha mātauranga katoa. Ka oti tēnei kaupapa mēnā ka whiwhi pūtea i mai i tētahi Tahua anamata.

Mēnā ka ea te tono pūtea, ka nui ake te pūtea e whakapauria motuhaketia hei hiki i ngā taumahatanga ohāpori, kātahi ka āhua ōrite te haumi a Aotearoa ki te mana taurite ki tā ētahi atu. Mā reira e whai pūtea hei whakaea i te utu ki te whakawhiti ki te Rārangi Mana Taurite.

Te whakarato i te tautoko pai ake mā te ākongā whaikaha, hiahia tautoko hoki/rānei:

Kei te hāngai pū te Mahere Tautoko Ākongā 2019 - 2025 kātahi anō ka puta, ki ngā taunakitanga a te Ranga. Nā te whakatūnga i ngā tūranga Kairuruku Tautoko Akoranga e ū ai te tautoko ā-rohe, ā, ka tāpiri tautoko haere ake nei. Ko ngā Kairuruku Tautoko Akoranga tētahi tino wāhanga o tētahi kaupapa pīngore ake, he mea tūhono ki te tautoko ākongā, arā ko te Tauira Tuku Tauira Akoranga, e whakaūngia kētia ana huri noa i te motu.

Hei tāpiri atu, mā te Umanga Tautoko Mātauranga, te umanga i whakarewahia ai e te Tāhuhu hou, māna e whakarite ngā rauemi ki te tautuhi, ki te whakatutuki hoki i ngā hiahia o te ākongā whaikaha, ākongā hiahia ako hoki/rānei, me ngā hiahia o tōna whanau. Ko tētahi anō mahi nui a te Umanga Tautoko Mātauranga he whakamihī, he tohatoha i ngā mahi me ngā whanonga pai rawa atu, he whakaū i aua mahi ki ngā whatunga tautoko ā-rohe.

Ka tohua ngā āpiha e te Kāwanatanga ki te aro pū atu ki te whaitake o te Umanga Tautoko Mātauranga ki te whakapai ake i ngā hua mā te tamaiti whaikaha, whai hiahia ako hoki; me te mea hoki me whakatairanga i te Mahere Tautoko Ākongā.

Ngā kura ratonga kikī: Mō te tirohanga wā-roa, ka whakaritea e te Kāwanatanga ētahi aratohu ā-motu hei tautoko i ngā kura ratonga kikī e noho ai ngā ratonga whaitake hei tautoko i ngā hāpori pōhara. Kei te rite tēnei whakataunga ki ā ētahi atu o ngā ratonga tūmatanui (hei tauira te whakahoutanga o te State Sector Act. 1988) me te kaupapa whānui a te Kāwanatanga e pā ana ki te hauora.

He whakawhitinga whaihua ake, nā te pūnaha tohatoha mōhiohio haumarū, pūnaha whakawhirinaki: Kei te whakapakarihia tonutia te kaupapa tohatoha mōhiohio huri noa i te pūnaha mātauranga, mā Te Rito (te Kaupapa Tohatoha Mōhiohio Ākongā); he wāhanga tēnei o te mahi e ara mai ai i te Marautanga, te Neke Whakamua me te Paetae.⁵

Te akoranga kura tuarua-tuatoru: Me hanga e te pūnaha ngā honotanga kaha i waenganui i ngā hinonga e tautoko ai i ngā pūkenga, i te mahi whai utu, i te hauora o ō tātou ākongā. Kua tīmata kē te mahi i tēnei wāhanga mā te arotake i ngā ara kura tuarua-tuatoru me te pūtea. Mā te whakakore i ngā ārai ki te pūtea mō te akoranga kura tuarua-tuatoru, e pai ake ai te whakauru, e māmā ake ai te whakawhiti ki te kura tuatoru tonu, e pāhekoheko ai ēnei ākongā ki te akoranga pakeke me te whai wāhitanga ki te ao mahi ā te mutunga o te kura tuarua.

Te whakaakoranga me te hautūtanga kounga teitei.

Me āta mahi tahi, āta tautoko, āta haumi e te pūnaha mātauranga te kāhui hunga mahi mātauranga, mā reira e kotahi ai te aronga ki te whakapakari i te ākongā me tōna whānau.

Te Rautaki Hunga Mahi Mātauranga: Kei te whakaae te Kāwanatanga ki tā te Ranga e kī nei me hanga i te Rautaki Hunga Mahi Mātauranga. Ka whakamahia e te Kāwanatanga ngā kōrero a te Ranga hei whakarite i tētahi Rautaki Hunga Mahi Mātauranga hei tuhinga hukihuki e matapakihia ai ākuanei.

5 <https://conversation.education.govt.nz/conversations/curriculum-progress-and-achievement/>.

Te Whakapakari i te Poari Kaitiaki: Kei te whakapono te Kāwanatanga me tautoko, me ārahi, me whakahaere i te poari kaitiaki e tētahi mātanga ngaio.

Kei te whakangungu te Te Whakarōputanga Kaitiaki Kura o Aotearoa i ngā poari i tēnei wā. Ka aromatawaitia e mātou mēnā kei te hāngai tonu te whānuitanga me te kaupapa o taua whakangungutanga rānei, mēnā he pai ake kia whakawhānuitia, whakapakarihia, rānei. Me maumahara i ngā pānga o ngā whakaritenga hou mō te Tāhuhu e kawē ai i aua ratonga.

Mā te Tāhuhu e tohutohu mēnā rānei me whakaū ā-ture te whakangungu ma ngā Kaitiaki o te Poari. Ko te whakangungu i te mahi kāwana tae atu ki te whakapakari i te poari ki te whakatutuki i āna mahi whakahirahira ki te pūnaha; hei tauira he whakarite i ngā hātepe tōkeke, he mea mārama, whai mana a te ture, hei whakatutuki i ngā hui whakawā ākongā.

Me tautoko i te iwi Māori ki te whai wāhitanga i te kaupapa kāwana o te kura. Mā te Tāhuhu, e mahi tahi ana ki te Māori, e kimi te huarahi ki te whakatutuki i tēnei wawata.

Kei roto i te Education Act te rārangi mahi whakatika ā-ture, engari he iti rawa ngā rauemi a te Tāhuhu ki te whakamahi tere, whakamahi whaihua, i aua huarahi. Nō reira ko te whakaarotau he hanga i te pūnaha tautoko rahi, tautoko kōmitimiti, ā-rohe, ā-haukāinga hoki, mā te Umanga Tautoko Mātauranga. Ko tētahi anō mea, me tere te tautohu i te hiahia ki te whakatikatika, ā, me wawe te urupare ki taua hiahia; mā reira e tiakina ai ngā motika a te ākongā me tōna whānau ki te whiwhi mātauranga kounga teitei.

Tikanga Whanonga: I ētahi wā torutoru puta mai ai tētahi raru e pā ana ki te whanonga o tētahi mema o te Poari Kaitiaki. I te wā o ngā hui matapakī, ka whākina ngā āwangawanga o ētahi ki te Ranga, mō te hiahia o ētahi mema Poari ki te whakatairanga i ō rātou hiahia ake kē; kāore i te whakatairanga i ngā hiahia o te poari. Kāore kau he herenga takitahi, herenga takirōpū rānei e whai mana ā-ture ai; kotahi noa iho te aratohu i ngā kawenga a te poari, arā ko te Taumata Whanonga tūao a te NZSTA.

Kua taunakihia e te Ranga tētahi Taumata Whanonga whakature ā-motu mā te Poari Kaitiaki o te Kura. Ko taua Tikanga he aratohu mā ngā kaitiaki katoa o te motu, ka whakatairangahia te mahi pai rawa atu ā tōna wā, mā reira e kitea ai āe rānei kei te tika te mahi a te Poari.

Kei te whakaae mātou ko te Ranga, me whakarārangi ngā mahi takitahi, ngā mahi takirōpū mā ngā mema poari, ā, kia whakaturehia.

Kei roto i te rārangi mātauranga, ko te Poari Kaitiaki o te kura te Hinonga Karauna anake i kore e tuhia ai ngā mahi takitahi, ngā mahi takitini hoki ki roto i te Education Act 1989, i te Crown Entities Act 2004, rānei. I runga i ngā āhuateanga o ngā poari kura, ka pīroiroi rawa te here i ngā kaitiaki kura ki ngā paerewa ngaio e herea ai ngā poari ngaio kē atu, nā te mea he whānui, he whekowheko te rārangi mahi a te poari kura. He rerekē te taumata wheako, te taumata pūkenga hoki o ngā mema poari kura; he aronga nui ki ngā mema tūao, ki ngā māngai rānei (hei tauira te tūnga ākongā, māngai mātua rānei).

Mā te Taumata Whanonga e māmā ake te whakaōkawa i ngā paerewa whanonga e hiahiatia ana mā ngā mema poari, ka mutu ka taea te tārai aua paerewa kia hāngai ai ki tēnā tūranga, ki tēnā tūranga, hei tauira ki te māngai ākongā. Ka tuhia aua paerewa, ā, kei te āhei te poari ki te tāpiri atu i ētahi anō paerewa mēnā koirā te hiahia o te hapori ka tahi, mēnā kei te hāngai ki te Taumata Whanonga, ka rua.

Mēnā he Tikanga Whanonga whakature, me whai hāmene mō te takatakahi i taua Tikanga. Kua whai hāmene ngā Tikanga Whanonga e rua⁶ mēnā ka takahia te Tikanga, me kī mēnā kua tino hē te mahi a te mema.

Ko te tikanga:

- » ka whai mana te Minita o te Mātauranga ki te pānui atu mā te Kāheti, he Tikanga Whanonga e whakaatu nei i ngā paerewa whanonga e hiahiatia ana i roto i ngā mema o te Poari Kaitiaki o te kura;
- » me whakarite e te Minita o te Mātauranga ngā hui matapaki ki ngā rōpū māngai ā-motu mō ngā poari kura, ki ētahi atu hunga whaipānga e hāngai ai ki tēnei kaupapa hoki;
- » ka noho te Taumata Whanonga hei tuhinga ka taea te whakakore;
- » ka taea e tēnā poari kura, e tēnā poari kura te tāpiri ētahi anō paerewa mā te mōtini mēnā kei te hāngai aua paerewa tāpiri ki te Education Act 1989, ki ngā paerewa kei roto i te Tikanga Whanonga hoki.

Me whai hāmene mēnā ka takahia te Tikanga Whanonga; mā te whakarite i te Tikanga Whanonga hei tuhinga ka taea te whakakore e wātea ai te Tikanga kia whakatātarehia e te Komiti Arotake Waeture. Kei te hāngai tēnei āhuatanga ki te Tikanga Whanonga whakature mō te kaiako.

Me maumahara i te tino rangatiratanga o te mana Poari Kaitiaki o te kura. Me mātua āhei te poari o te kura ki te wenerau i te mema e takatakahi ai i te Taumata Whanonga. Mēnā kua takahia ngā paerewa waiwai o te Tikanga Whanonga, ā, mēnā ki te whakaaro o te Poari ko te nui o te kīno o te takahi i te Tikanga Whanonga ka parahau i te pana atu i a ia i te poari, me tuhi ōkawa ki te Minita; ki te tautoko ia i te whakataunga o te poari, ka taea e ia taua mema te pana.

He āhua ōrite te hātepe ki te pana i tētahi mema Poari Kaitiaki o te kura ki tā te kēhi o tētahi mema o te kaunihera kura tuatoru; he rite tonu te mana o te poari kaitiaki o te kura me te kaunihera i raro i te maru o te Crown Entities Act 2004.

He tautoko i ngā kaiako hou: kua taunakitia e te Ranga ētahi mahi kia pai ake ai te wheako tīmatanga a ngā kaiako hou. Me pai te whakangungu i ngā kaiako hou, me rite rātou ki te whakaako, ā, me tautoko, me ārahi, me tohutohu i a rātou kia pakari haere i roto i te mahi hei kaiako. Kua neke whakamua kē tēnei kaupapa. I te Tahua 2019, i tukuna he pūtea e te Kāwanatanga hei:

- » āwhina i ngā kaiako hou 800 ki te haere ki te tūranga kaiako tuatahi mā te Pūtea ā-Motu mō te Kaiako Hou, me te whakawhānuitanga o te Kaupapa Herenga Tūao;

⁶ Mēnā he Tikanga Whanonga whakature, me whai hāmene mō te takatakahi i taua Tikanga. Kua whai hāmene ngā Tikanga Whanonga e rua mēnā ka takahia te Tikanga[1], me kī mēnā kua tino hē te mahi a te mema.

- » mahi i te taha o ngā iwi ki te hoahoa, ki te whakamātau hoki i ngā karahipi ā-rohe, he pūtea e tautoko ai i te ākongā Māori ki te haere ki te whakangungu kaiako, ki te mahi hei kaiako mō te wā roa hoki;
- » āwhina i ngā kaiwhakarato Whakangungu Kaiako Tīmata ki te whakatutuki i ngā waeture hou o te Matatū Aotearoa i puta mai ai i te 1 o Hongongi 2019; ko tētahi o aua waeture hou he whakaroa ake i te wā whakaharatau i roto i ngā kura.

Ka titiro te Tāhuhu o te Mātauranga ki ngā taunakitanga o te Ranga, ki ētahi atu kaupapa hoki, hei whakakaha i te mātauranga whakangungu kaiako.

Te anamata o te ako me te mahi

Me aro te pūnaha mātauranga ki āpōpō, ā, me urutau ki te ao hurihuri, ki te mōhiotanga e pā ana ki te whakaako me te ako hurihuri hoki, kia ako ai te hunga o Aotearoa i ngā kaupapa e whai hua ai ināianei, ā, haere ake nei.

Ka whakatūria tētahi Pokapū Marautanga ā-motu hei pou tohutohu mō te hautūtanga me te pūkenga marautanga: Ka tutuki ngā whāinga o te *New Zealand Curriculum* me te *Marautanga o Aotearoa* mēnā kua whai māramatanga ngā kaiako ki aua tuhinga, mēnā he marautanga e hāngai ai ki te horopaki ā-rohe, mēnā e āhei ana te kaiako ki te whakaora i te marautanga i roto i te akomanga. Me āhei te kaiako ki te whiwhi tohutohu kounga, ki te whiwhi i ngā rauemi e hiahiatia ana. Ka whakatūria e te Kāwanatanga tētahi Pokapū Marautanga ā-motu hei pou tohutohu mō te hautūtanga me te pūkenga marautanga. Ko tētahi anō wāhanga o te whakahoutanga, he tohutohu nā te Tāhuhu o te Mātauranga e pā ana ki te hanganga o tētahi pou herenga pūkenga tino nui ake e ārahi ai, e whakawhanake ai, e tautoko ai i te whanaketanga me te whakatutukitanga o te marautanga. Ka mahi i te taha o NZQA kia hāngai pū ai te aromatawai o te NCEA ki te *Marautanga o Aotearoa*.⁷

He whakakaha i te arareo Māori: Me whai pūnaha mātauranga e kimi huarahi ai ki te whakatutuki i ngā hiahia me ngā wawata o te ākongā me tōna whānau. Me mahi i te taha o te iwi Māori, me hāngai ki te mahi a te Tāhuhu o te Mātauranga ki whakahou i ngā kaupapa Ka Hikitia me Tau Mai Te Reo. Mā te Tāhuhu o te Mātauranga tēnei mahi e kōkiri tae atu ki te hātepe hei pāhekoheko ki te iwi Māori.

Te whakatairanga i te reo Māori: Kei te kaha tautoko te Kāwanatanga i te hiahia o te Ranga ki te whakatairanga i te reo Māori. Kitea ai tēnei whakaarotau i roto i te putanga o te tahua e tuku ana i te \$42 miriona mā Te Hurihanganui hei akiaki i te pāhekohekotanga pai ake i waenganui i te kura, i te whānau, i te whanaketanga o te kaiako. Ko ētahi āhuatanga e whakatairanga ai i te reo Māori i roto i te Whanaketanga Akoranga Ngaio (PLD), ko Te Ahu o te Reo me ngā aratohu e pā ana ki te whakapaunga o te pūtea PLD.

Te akoranga pīngore me te whakamahi mātanga: Ā tōna wā ka titiro te Kāwanatanga ki ngā whai wāhitanga ki te whakarite i tētahi pūnaha e tautoko ai i te akoranga pīngore me te whakamahi mātanga. Ko ngā hinonga hāngai ko Te Aho o Te Kura Pounamu, ko te Whatunga Akoranga Mariko (VLN), me ngā kura motuhake ā-motu, ā-rohe hoki.

7 I roto i te *Shaping a stronger education system with New Zealanders*, <https://conversation.education.govt.nz/conversations/shaping-a-stronger-education-system-for-all/>

Mātauranga kounga teitei mā te katoa

Me whakawhirinaki ngā tāngata katoa o Aotearoa ki te pūnaha mātauranga; kei tōna pūtake ko te Tiriti o Waitangi. Me toitū te pūnaha mātauranga kia taea ai te tautoko i te oranga o te iwi, o te motu.

Te Kāhui Ako Ā Muri Atu Ka whanakehia, ka whakapakarihia te tauira Kāhui Ako e te Kāwanatanga kia pīngore ake ai. Me whakakaha i ngā whatunga mahi tahi huri noa i te pūnaha hei hanga i te whakawhirinaki, me te whakawhanake i te pūnaha mātauranga e honohonotia ana.

Ngā Rauemi: Mā te Minita o te Mātauranga e whakahau ōna āpiha ki te mahi i te taha o ngā rōpū hāngai, ki te aro atu ki te Whakaaetanga, ki te whai whakaaro mō te nui o te puna kaiako hei wāhanga o tētahi mahere mahi ā muri atu.

Ko te aha kei mua?

E ai ki te Kāwanatanga ka whakapau wā, ka whakapau kaha mō ngā tau maha rawa ki te panoni i te pūnaha kura ā-ture e whakaahuatia ai i roto i tēnei tuhinga.

He mahi e toe tonu ana tae atu ki te hoahoa i ngā taipitopito kaupapa here, te whakatutuki, te pūtea, me ngā waeture.

Te āhua nei ka tino nui te utu ki te whakatutuki i ngā raru ā-pūnaha e kōrerohia nei, ki te hanga i tētahi pūnaha mātauranga e tiaki ai i ngā ākongā katoa hoki. Me titiro te Kāwanatanga ki ngā pānga pūtea mō ngā tahua e 3, e 4 rānei kei mua i te aroaro.

He whakaarotau ngā wāhanga e rahi ai te rerekētanga ki te whakatairanga i te mana taurite me te kairangi mō te ākongā me tōna whānau; mā reira e ū ai ngā āhuatanga, ngā waiaro me ngā whanonga e hiahiatia ana ki te panoni i te pūnaha i te wā roa; ā tōna wā ka toitū, ka pakari (hei tauira te arotahi ki te hautūtanga me te tautoko i te pūnaha).

Kei roto i te āpitihanga kotahi te rārangi kaupapa hei mahi me ngā wā hei whakatutuki i aua mahi.

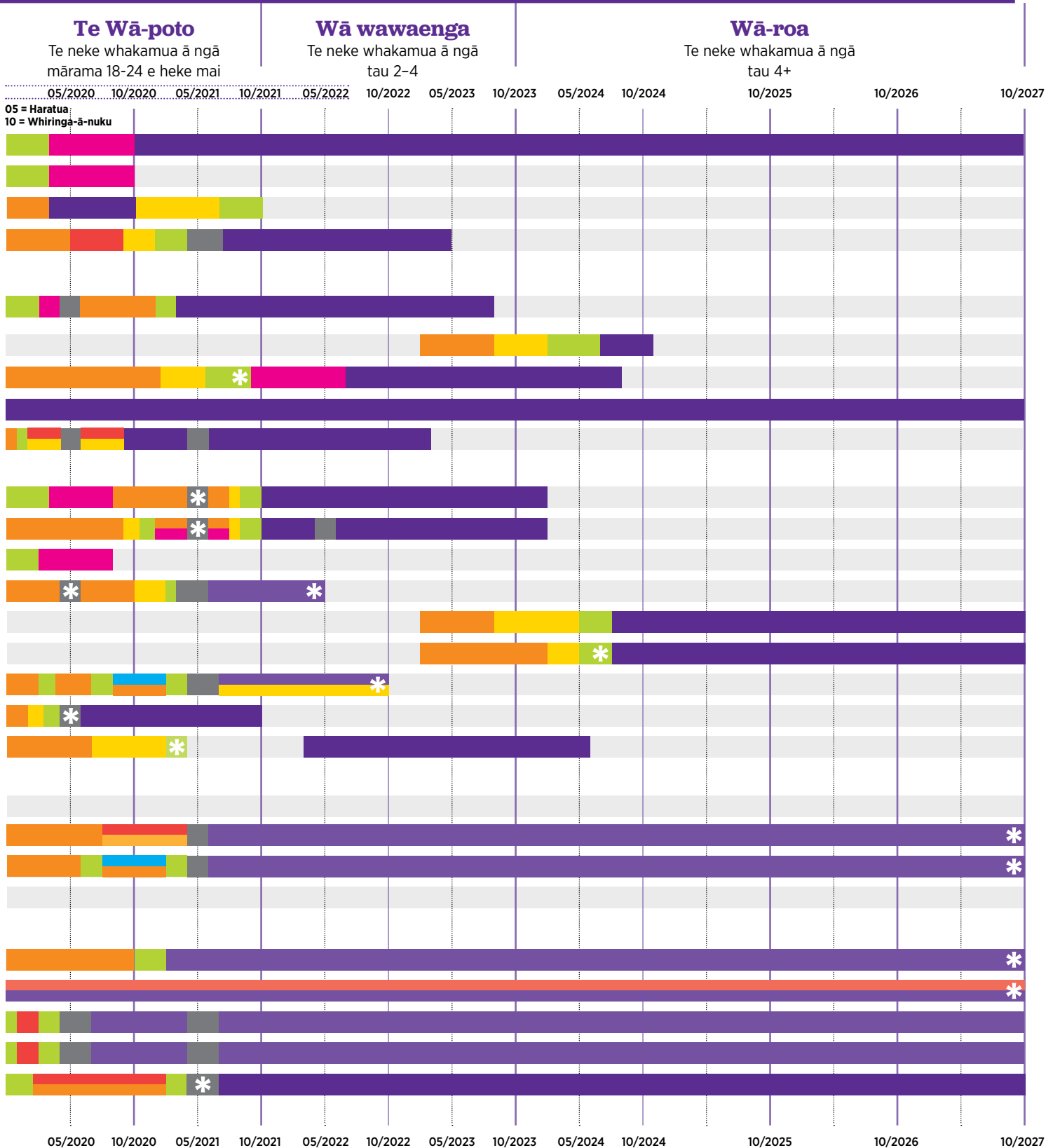
Āpitihanganga 1

Whakamāramatanga:

Whakataunga kaupapa here	Te hātepe hanga ture	Te Whakatutuki	Te Matapaki
Whakawhanaketanga kaupapa here	Te whakatū i ngā rangapū	Ngā whakataunga tahua	Te wāhanga whakahoahoa

* = He whakawhirinaki ki ngā kaupapa here, ngā whakataunga tahua hoki/rānei o muri atu

Whāinga 1: Ko ngā akonga kei te pūtake	Ko ngā whāinga hou e whakature ai te Poari ki te whakatutuki i te Tiriti o Waitangi me ngā motika ākongā He āhuatanga ā-ture ki te whakatū i tētahi ratonga e whakatau ai i ngā amuamu/tautohetohe i roto i te pūnaha kura Te tono i te tari o Manaakitia ā Tātou Tamariki ki te arotake i ngā waeture e pā ana ki te whai wāhitanga o te ākongā ki te mahi kāwana i te kura He ratonga whakataunga tautohetohe, tae atu ki te ratonga takawaenga
Whāinga 2: Te whiwhi mātauranga ārai-kore	Te whakaneke i te haepapa whanaketanga me te whakarite hui matapaki e pā ana ki ngā hōtaka whakauru atu i te Poari Kaitiaki ki te Tāhuhu o te Mātauranga Te hoahoa i ngā aratohu ā-motu mō ngā kura ratonga kiki. Te arotake i ngā paearu tipako ingoa me te whakahaere i te hōtaka whakauru Te whakaū i te Mahere Tautoko Ākongā 2019-2025 Te whakaū i te Rārangi Mana Taurite
Whāinga 3: Te whakaakoranga me te hautūtanga kounga teitei.	Te whakatū i tētahi Tikanga Whanonga whakature mā te Poari Kaitiaki Te whakangungu whakature mā ngā mema Poari Kaitiaki Te whakarite ture hei whakaū i ngā paearu māraurau mō ngā tūranga tumuaki Te tārai i ngā tūranga Kaitohutohu Kaihautū hei whakarato tautoko i te Poari me te tumuaki Te arotake i ngā āhuatanga e whakarite ai i ngā kaupapa whakapoapoa tumuaki Te whakakaha i te mātauranga whakaako kaiako Kia nui ake te pahekotanga o te Māori ki te kāwanatanga o te kura Te karanga i te Matatū Aotearoa ki te whakatū i tētahi Pokapū Hautū Te whakatū i ngā paearu māraurau tumuaki
Whāinga 4: Te akoranga me te mahi o te wāheke	Te hanga i te Pokapū Marautanga (e hāngai ana ki te wāhanga aromatawai) Te whakakaha i te areo Māori
Whāinga 5: Mātauranga kounga teitei mā te katoa	Te whakakaha i ngā whatunga mahi tahi huri noa i te pūnaha Te rautaki ā-motu mō te mahere i te whatunga kura – te Mahere Tipuranga Mātauranga ā-Motu Te whakatū i tētahi Umanga Tautoko Mātauranga Te whakahou i te hoahoa o te Tāhuhu o te Mātauranga Te whakakaha i te whakahaeretanga o te whenua me ngā whare o te kura, ā, ka puritia tonutia te mana whakahaere o te kura

Āpitihanganga 2

Te whakahāngai i te tūnga a te Kāwanatanga ki ngā taunakitanga me ngā hohenga a te Ranga Tomorrow's Schools

Ngā wāhanga urupare

Me neke whakamua	He tautoko, he whakaae rānei ki te kaupapa o te marohi Ranga nā te mea: kei te whakaū i te mahi e mahia ana ināianei; he wāhanga o tētahi hōtaka e mahia ana ināianei; he māmā ki te whakauru ki roto i tētahi hōtaka mahi e mahia ana ināianei. Ka whakatairangahia ngā panoni ā-ture ā te wā e tika ana i te Education and Training Bill (ka whakarewahia ā te mārāma o Whiringa-ā-rangi 2019)
Me tātari tonu	He whakaae ki te kaupapa o te marohi, raru hoki/rānei i tautuhia e te Ranga; ka tonoa ngā āpiha ki te whakatairanga i taua marohi i te taha o ētahi kowhiringa kē atu, ki te whakarato i ētahi anō tohutohu hoki.
Kāore he take	Kāore nā te mea kei te taunakitia tētahi panonitanga hanganga tumu nui rawa rānei; kei te tangohia te mana whakatau e pā ana ki ngā take pūnaha whakahirahira, mai i te Minita o te Mātauranga rānei; ko te hohenga he mahi e mahia ana ināianei (nā reira hei aha te panoni).

Ngā whakaarotau

Me mōhio: kei te tohu te wātaka i raro nei i te tīmatanga (te haere tonutanga rānei) o te mahi kaupapa here, o ētahi anō whakataunga rānei, ehara i te mea koia rā te wā e whakatutukihia ai. Mō te nuinga o ngā marohitanga, ka tāria ngā hua o te tātaritanga, o te panoni ture (mēnā e hiahia ana), me te whiwhi pūtea – e ai ki ngā whakataunga Tahua.

Whakaarotau A	Me neke whakamua i roto i te 18 - 24 marama e tū mai nei
Whakaarotau B	Me neke whakamua i roto i te 2 - 4 tau e tū mai nei
Whakaarotau C	I roto i ngā tau e 4+
Whakaarotau D	Kāore he take

Awa mahi

Kua whakaemihia ngā awa mahi e pā ana ki ngā whakahoutanga Tomorrow's Schools ki raro i ngā wāhanga whakaarotau Kāwanatanga e rima.

Ko te Ākongā kei te Pūtaka	Ko te ākongā me tōna whānau kei te pūtaka o te mātauranga
Te whiwhi mātauranga ārai-kore	Ka taea e ia ākongā, e ia ākongā te āheinga ki te hua mātauranga
Te whakaakoranga me te hautūtanga kounga teitei.	Ko te whakaakoranga me te hautūtanga kounga he mea tino whai pānga ki te ākongā me tōna whānau
Te anamata o te ako me te mahi	Me hāngai te akoranga ki te hunga nō Aotearoa i tēnei rā, ā ngā rā kei te tū mai hoki
Te mātauranga kounga teitei mā te katoa	Ko te mātauranga o Aotearoa he mea pono, he mea toitū

Taunakitanga Tuatahi – Te Tautoko i te Poari Kaitiaki

Tūtohutanga a Te Ranga	Urupare
<p>Mā te Poari Kaitiaki e:</p> <ul style="list-style-type: none"> » Whiwhi tautoko ngaio a tētahi Kaitohutohu i te Kāhui Hautū, te whakangungutanga whakature, tētahi taumata whanonga ā-motu, te āwhina wawe hei whakatikatika i ngā raruraru; » Whakaata te kanorautanga o te hapori, e mahi tahi ki ngā kura pātata kia horahia ai ngā tikanga whakaako me ngā tikanga whakahaere papai; » Tuku atu te haepapa nui mō ngā mahi nui e pā ana ki te whenua me ngā whare, mō te kaupapa whakaurutanga, me ngā whakapānga hapori e hāngai ai ki taua kaupapa. 	<p>Kei te whakaae te Kāwanatanga ki te kaupapa o te tūtohutanga. Me kaha ake te tautoko mā te poari, ā, me whakatenatena i a rātou ki te whakarite i te poari e whakaata ai i te hapori. Me rangahau tonu kia mōhio mārika ki te pai o te marohitanga, ā, ka hangaia te whakawhirinakitanga, ka mutu kāore e pakaru te pūkoro.</p> <p>Me kaha ake te whai wāhitanga o te Kāwanatanga ki te whakahaeretanga o te whenua me ngā whare o te kura, ki te whakahaeretanga o ngā hōtaka whakauru hoki.</p>

Hei mahi e ai ki Te Ranga	Urupare	Whakaarotau	Awa Mahi
<p>1a. Arotakengia ōkawatia ai e te poari ngā whakataunga kāwanatanga katoa o te kura i ia tau, i ia tau, i runga i te aronga ki te Tiriti o Waitangi me ngā motika o te tamaiti.</p>	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Ko te ākongā kei te pūtāke
<p>1b. Aropū ai te Poari Kaitiaki ki te:</p> <ul style="list-style-type: none"> » Mahi tahi ki te hapori kura me te mana whenua hei whakatau i te ahunga rautaki me ngā mahere a te kura » Te aroturuki me te aromātai i te tūrangawaewaetanga, i te oranga, i te angitu o te ākongā; » Mahi tahi ki ētahi atu kura, iwi, umanga kāwanatanga hoki, kia whaihua ai ngā ākongā, ngā whānau, me ngā kura. 	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Me neke whakamua ā te 18-24 ngā marama e heke mai	Ko te ākongā kei te pūtāke
<p>1c. Kia whakatūria tētahi tūranga arā he Kaitohutohu i te Kāhui Hautū, ko tāna he mahi ki te taha o ngā poari me ngā tumuaki.</p>	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.
<p>1d. Kia whakaturehia te whakangungutanga kāwanatanga mā ngā mema poari katoa; ka tāpirihia te whakangungu motuhake mā ngā tiamana.</p>	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.
<p>1e. Me whai māngai mana whenua ngā poari katoa, he mea pōti, he mea tohu rānei.</p>	Me tātari tonu	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.

Āpitihianga 2

Tūtohutanga Tuatahi (Haere tonu) -Te Tautoko i te Poari Kaitiaki

Hei mahi e ai ki Te Ranga	Urupare	Whakaarotau	Awa Mahi
1f. Ko tā te Kaikōmihana mā te Tamariki he arotake, he whakahou hoki i ngā ture e pā ana ki te whai wāhi o te ākongā ki te kāwanatanga o te kura, i runga i te whakahau a te Hui Nui o te Kotahitanga o Ngā Iwi o te Ao (Tūāporo 12).	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Ko te Ākongā kei te Pūtake
1g. Kua hikitia mai i te poari kura te haepapa mō te whakaetanga whare rima tau (5YA) me ngā rawa nunui, heoi anō he kōwhiringa hoki ki te pupuri i te haepapa i runga i te whakatutuki i ngā paearu ā-motu.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Mātauranga kōunga teitei mā te katoa
1g. (haere tonu) Ka puritia e ngā rangatira o ngā kura tāuke, te haepapa mō ō rātou taonga ake.	Kāore he take	Whakaarotau D: Kāore he take	Mātauranga kōunga teitei mā te katoa
1h. Kia whakaritea e te tari o te Whatunga Mātauranga Tautoko Ākongā (ESLN) ngā ratonga tiaki whenua me ngā whare, ngā ratonga pūtea me te tuku kawenata, mēnā e hiahia ana.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Mātauranga kōunga teitei mā te katoa
1i. Kia kawea e te Whatunga Mātauranga Tautoko Ākongā (ESLN) ā-rohe te hanga me te matapakī e pā ana ki te hōtaka whakauru, kaua e te poari; mā reira e tiakina ai ngā hiahia o te ākongā me tōna whānau.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Te Whiwhi Mātauranga Ārai-Kore
1j. Kia whakatūria tētahi tikanga whanonga ā-motu mō ngā Poari Kaitiaki.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kōunga Teitei.
1k. Kia nui ake te mana o te Whatunga Mātauranga Tautoko Ākongā kia taea wawetia ai e taua tari te whakatikatika ngā raruraru kāwanatanga, raruraru hautūtanga rānei e pā kaha nei ki te kura.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kōunga Teitei.

Tūtohutanga Rua – Te Tautoko i te Kāhui Hautū

Tūtohutanga a Te Ranga	Urupare	Whakaarotau	Awa Mahi
<p>Kia ū ai te kounga, te kanorautanga, me te ngaiotanga o te kāhui hautū, me:</p> <ul style="list-style-type: none"> » Whakatū i tētahi Pokapū Hautū ā-motu i roto i te Matatū Aotearoa; » Whakawhanake e te Pokapū Hautū ētahi paearu māraurau, me ētahi aratohu ā-motu mō te kopou i tētahi tumuaki, arotake hoki i āna mahi; » Mahi te Kaitohutohu i te Kāhui Hautū o te Whatunga Mātauranga Tautoko Ākonga (ESLN) ki te taha o te tumuaki me te poari o tēnā kura, o tēnā kura o te whatunga; » Whakawhānui i ngā āhuatanga whakapoapoa i te kaihautū ki ngā kura e iti nei te pīrangī ki te haere ki reira. 			<p>Kei te whakaae te Kāwanatanga ki te whakapakari i te hautūtanga kura, ā, ka aro atu ki tēnei kaupapa mā ngā whakaarotau Te Kounga o te Whakaako me te Hautūtanga</p>
<p>2a. Kia whakatūria tētahi Pokapū Hautū ā-motu ki roto i te Matatū Aotearoa.</p>	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 12-18 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.
<p>2b. Mā te Pokapū Hautūtanga e whakarite ngā paearu māraurau me ētahi aratohu ā-motu hei kopou i te tumuaki, arotake hoki i āna mahi. Me whakarite tētahi rārangi paerewa ngaio hei whakatutuki mā te tumuaki; ka whakamahia i roto i te arokake i āna mahi.</p>	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 12-18 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.
<p>2c. Kia mahi tahi ngā Kaitohutohu i te Kāhui Hautū a te Whatunga Mātauranga Tautoko Ākonga me ngā tumuaki o tēnā kura, o tēnā kura.</p> <p>Ko tētahi anō mahi a te Kaitohutohu i te Kāhui Hautū, he whakahaere i te tohanga akoranga papai a ngā tumuaki o te Whatunga Mātauranga Tautoko Ākonga.</p>	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 12-18 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.
<p>2d. Kia whakawhānui ake i ngā āhuatanga whakapoapoa i te kaihautū ki ngā kura e iti nei te pīrangī ki te haere ki reira.</p>	Me tātari tonu	Whakaarotau B: Me neke whakamua ā te 2-4 ngā tau e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.

Āpitihianga 2

Tūtohutanga Toru – Te Tautoko i te Kaiako

Tūtohutanga a Te Ranga	Urupare	Whakaarotau	Awa Mahi
<p>Kia ū ai te kounga, te kanorautanga, me te ngaiotanga o te kaiako, o te kaiāwhina, o te mātanga mātauranga rānei, me:</p> <ul style="list-style-type: none"> » Whakarite i te rautaki kaimahi mātauranga whaikiko e whakatauria ai, e aroturukitia ai, e arotakengia ai; » Whakapai ake i ngā ara atu i te taumata pia ki te kaiako rehitatia; » Whakatū ara ngaio mō te kaiāwhina i te kaiako; » Whai tētahi Pokapū Marautanga ā-motu e noho ai i roto i Te Tāhuhu o te Mātauranga, e mahi tahi ai ki te Pokapū Tautoko Mātauranga kia taea ai e ngā kaiako ngā rauemi me te tautoko tino kounga. 			Kei te whakaae te Kāwanatanga ki te kaupapa o tēnei taunakitanga ki te tautoko, ki te whakawhanake hoki i te hunga mahi o te pūnaha.
<p>3a. Kia whakatutukihia tētahi rautaki hunga mahi mātauranga whānui e aroturukitia ai, e arotakengia ai, e pūrongotia ā-tau ai, ko te arotahi kia kitea te kanorautanga o te hapori i roto i te hunga kaimahi.</p>	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.
<p>3b. Kia whakawhanakehia e te Tāhuhu o te Mātauranga, e te Matatū Aotearoa, e ngā kaiwhakarato Mātauranga Kaiako Hou, e ngā kāhui ngaio hoki, ngā paearu māraurau mā ngā kura e pīrangī nei ki te tiaki i ngā pia kaiako, ki te whakamahi i ngā kaiako hou, rānei.</p>	Me tātari tonu	Whakaarotau C: I roto i ngā tau e 4+ e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.
<p>3c. Ko tētahi wāhanga o aua paearu ngaio, he paerewa mā ngā kaiako kura tuatoru, mā te Kaiako Taupua i te pia, mā te Kaiako Ārahi hoki, ka mutu ka whakawhanakehia ngā paearu e tētahi rōpū.</p>	Me tātari tonu	Whakaarotau C: I roto i ngā tau e 4+ e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.
<p>3d. Mā te pūnaha e whakawātea ētahi anō rauemi ki te whakakaha i te huarahi mai i te Mātauranga Kaiako Hou tae atu ki kaiako whai mana rehitā, i runga i te mōhio ki ngā utu nui ake a tētahi kura e tautoko ana i te ākongā, i te kaiako hou hoki.</p>	Me tātari tonu	Whakaarotau C: I roto i ngā tau e 4+ e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.
<p>3e. Kia mahi tahi te Pokapū Tautoko Mātauranga me te āpiha ā-rohe ki te whakawā-ā-paerewa i ngā kura e pīrangī ana ki te tono i ngā rauemi tāpirihanga hei tautoko, hei ārahi i ngā kaiako hou.</p>	Me tātari tonu	Whakaarotau C: I roto i ngā tau e 4+ e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.

Hei mahi e ai ki Te Ranga	Urupare	Whakaarotau	Awa Mahi
3f. Me tautuhi, me tautoko hoki te rautaki hunga mahi mātauranga i ngā huarahi mahi ngaio, i ngā paerewa mahi, i ngā paerewa ahurea, i ētahi mahi whakawhanake i ngā kaiāwhina, i ngā mātanga ahurea rānei, e tautoko nei i ngā ākongā, i ō rātou whānau hoki, kia wātea ai te kaiako ki te whakaako.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā mārama 18-24 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.
3g. Kia whakatūria tētahi Pokapū Marautanga ā-motu ki roto i te Tāhuhu o te Mātauranga kia tutuki ai te ako i te New Zealand Curriculum me Te Marautanga o Aotearoa mā ngā ākongā katoa.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā mārama 18-24 e heke mai	Te akoranga me te mahi o te wāheke
3h. Kia mahi tahi te Pokapū Marautanga me te Pokapū Tautoko Mātauranga ki te whakaranea i te mōhiotanga ā-rohe.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā mārama 18-24 e heke mai	Te anamata o te ako me te mahi
3i. Me whiwhi i a te Pokapū Tautoko Mātauranga ngā rauemi tautoko ngaio, me te pūtea mā ngā ratonga tohutohu, mātanga ngaio, hei whakatutuki i ngā hiahia, hei tautoko i te mahi tahi me te tohatoha i ngā mahi papai hoki.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā mārama 18-24 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.
3j. Kia whakanukuhia te pūtea Kāhui Ako ki ngā Whatunga Mātauranga Tautoko Ākongā.	Kāore he take	Whakaarotau D: Kāore he take	Kāore i te hāngai
3k. Nā ngā paearu o te Kāhui Ako e pīngore ake ai ngā whakaritenga whakakāhui me ngā wero whiwhinga taumata, me te whakapaunga o ngā rauemi kaimahi, pūtea hoki.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā mārama 18-24 e heke mai	Mātauranga kounga teitei mā te katoa
3l. Kia whakawhanake te Matatū Aotearoa i ētahi aratohu arohaehae kaiako pīngore ake, tae atu ki te arohaehae ā-rōpū, ki te arohaehae ā-hoa mahi hoki.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā mārama 18-24 e heke mai	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.

Āpitihianga 2

Tūtohutanga Whā – Te Whakakaha i ngā Kōwhiringa Kura

Tūtohutanga a Te Ranga	Urupare		
<p>Kia taea e te rautaki kōwhiringa kura te:</p> <ul style="list-style-type: none"> » Whakarite tētahi ara whakarara Kaupapa Māori; » Whai i te Tiriti o Waitangi, ā, me mahi tahi ki te iwi; » Whakawhanake ngā whakawhitinga māmā mā te ākongā e whakaterere ai i te pūnaha kura; » Whakawhānui ake ngā tari ratonga ki te tautoko i ngā hapori pōhara; » Whakamahia ngā mātanga matihiko, mātanga akoranga, hoki. 			Kei te whakaae te Kāwanatanga ki te kaupapa o tēnei taunakitanga, ā, ka whakahautia ngā āpiha ki te rangahau tonu i ēnei marohitanga.
Hei mahi e ai ki Te Ranga	Urupare	Whakaarotau	Awa Mahi
<p>4a. Me whakatū i tētahi rōpū whakahaere mana motuhake ki te tautoko i te Kaupapa Māori, tae atu ki ngā kura e whai ana i te Kaupapa Māori ināianei: Te Rūnanga Nui o Ngā Kura Kaupapa Māori o Aotearoa, me Ngā Kura ā Iwi o Aotearoa, me te taupua i ngā rerekētanga o tēnā, o tēnā.</p>	Me neke whakamua	<p>Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai</p>	Te akoranga me te mahi o te wāheke
<p>4b. Me whakawhanake i tētahi rautaki kura e ahu whakamua ana, he kura e arahina ana e te Tiriti o Waitangi, he kura e arotakehia ana, e whakahouhia ana e te Tāhuhu o te Mātauranga me te Iwi.</p>	Me neke whakamua	<p>Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai</p>	Mātauranga kounga teitei mā te katoa
<p>4c. Mā te Tāhuhu e whakarato tētahi atamira tohatoha mōhiohio haumaruru, kia pai ake ai te whakawhitinga mai i te Kōhanga Reo ki ngā kura, tae atu ki te kura tuatoru.</p>	Me neke whakamua	<p>Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai</p>	Te Whiwhi Mātauranga Ārai-Kore
<p>4d. Kia whakawhanakehia ētahi aratohu ā-motu kia taea e ngā kura te tū hei wāhi hapori e noho ai ngā ratonga whaitake hei tautoko i ngā hapori pōhara.</p>	Me tātari tonu.	<p>Whakaarotau B: Me neke whakamua ā te 2 - 4 ngā tau e heke mai</p>	Te Whiwhi Mātauranga Ārai-Kore
<p>4e. Kia arotakengia ngā mahi a Te Aho o Te Kura Pounamu me te Virtual Learning Network, (VLN) ngā kura motuhake ā-motu, ā-rohe hoki, mā reira e puta ai tētahi tirohanga ā-motu he mea honohono, he mea akoranga pīngore, he ratonga mātanga.</p>	Me neke whakamua	<p>Whakaarotau B: Me neke whakamua ā te 2 - 4 ngā tau e heke mai</p>	Te anamata o te ako me te mahi
<p>4f. Kia tūhuratia e te Tāhuhu o te Mātauranga ngā tauira pai rawa e pā ana ki te tautoko ā-pūtea i te akoranga kura tuarua-tuatoru, ka mutu ka hurihia, ka nui ake ngā ākongā e mahi pērā ai.</p>		<p>Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai</p>	Te Whiwhi Mātauranga Ārai-Kore

Tūtohutanga Rima – Kia Taurite te Āheinga ki te Whakauru ki te Kura e Hiahiatia ana

Tūtohutanga a Te Ranga	Urupare		
<p>Me āhei te ākongā ki te whakauru ki te kura e hiahiatia ana, nō reira ka:</p> <ul style="list-style-type: none"> » Whakatū i ētahi kāhui mana tūhāhā hei taupua i te matua me te ākongā, hei wānanga i ngā amuamu, hoki; » Whakawhanake i te hātepe whakauru tōkeke ake; » Whakatairanga i te reo Māori: » Whakatairanga i ngā arareo moutere o Te Moana-Nui-a-Kiwa; ā, » Kia pai ake te whakamahere i te hanga kura ki tēna rohe, ki tēnā rohe. 		Kei te whakaae te Kāwanatanga ki te kaupapa o tēnei tūtohutanga whakakapi (arā, te whakataurite i te āheinga ki te kura e hiahiatia ana). Atu i ngā marohitanga e toru, ka kōkiritia ngā marohitanga katoa.	
Hei mahi e ai ki Te Ranga	Urupare	Whakaarotau	Awa Mahi
<p>5a. Kia whakatūria e te Whatunga Mātauranga Tautoko Ākongā o te rohe ētahi rōpū ā-hapori motuhake ki te whakatutuki i ngā āwangawanga a te ākongā, a te matua, a te whānau rānei – ko ngā āwangawanga e kore e taea te whakatutuki i te kura.</p>	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Ko te Ākongā kei te Pūtake
<p>5b. Kia arotahia e te pūtea whakawhanake akoranga ngaio o te rautaki hunga mahi o te Tāhuhu o te Mātauranga te whakamahere i te whakaako i ngā kaiako me ngā kaiāwhina ki te whakamahi i te reo Māori i roto i ā rātou mahi.</p>	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Te anamata o te ako me te mahi
<p>5c. Kia noho ai te haepapa o te whakamahere i te hanga kura i runga i ngā āhuatanga kua whakaritea i roto i te rautaki ā-motu ki te Whatunga Mātauranga Tautoko Ākongā, mā reira e māmā ake ai te āheinga a te katoa ki te whakauru ki:</p> <ul style="list-style-type: none"> » Ngā arareo Māori <p>Ki ēnei hoki:</p> <ul style="list-style-type: none"> » Ngā arareo moutere o te Moana-Nui-a-Kiwa mēnā kei reira te taupori me te hiahia » Ngā ara mā ngā ākongā whai hiahia akoranga, whai hiahia whanonga. 	Me Tātari Tonu	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Mātauranga kounga teitei mā te katoa
<p>5d. Kia arotakengia e te Whatunga Mātauranga Tautoko Ākongā ngā mahere whakaurunga ā mohoa noa nei, kia whakaaetia e rātou ētahi mea hou, kia tōkeke ai, kia tutuki hoki ngā whāinga o te mahere a te whatunga ā-rohe.</p>	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Te Whiwhi Mātauranga Ārai-Kore
<p>5e. Kia aroturukitia, kia whakahaeretia hoki e ngā Whatunga Mātauranga Tautoko Ākongā ngā whakaurunga nō waho, mā reira e rahi ai, e kounga ai ngā kura katoa o taua whatunga.</p>	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai	Te Whiwhi Mātauranga Ārai-Kore
<p>5f. Kia whakatauria e te Whatunga Mātauranga Tautoko Ākongā te katinga o tētahi kura, mēnā kua roa tētahi kura e raru ana ki te hiki i te kounga o te whakaakoranga.</p>	Kāore he take	Whakaarotau D: Kāore he take	Kāore i te hāngai
<p>5g. Mehemea he nui ake ngā tonu ki te whakauru i ngā tūnga e wātea ana, ka whai ngā kura katoa tae atu ki ngā kura tāuke, i ngā paearu tipako me ngā hātepe e kōrerotia ana i roto i te Education Act, 1989.</p>	Me tātari tonu	Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 12 - 18 e heke mai	Te Whiwhi Mātauranga Ārai-Kore

Āpitihianga 2

Tūtohutanga Ono – Te Whaikaha me te Tautoko Ākongā

Tūtohutanga a Te Ranga	Urupare		
<p>Mā te whakatutuki i te rautaki ā-motu, i te kaupapa here Whaikaha me te Tautoko Akoranga, e pai ake ai te mahi ki te taha o te Whatunga Mātauranga Tautoko Ākongā, ka mutu ka pai ake te mahora i te mātauranga me te mātanga ā-rohe, me te āheinga ki te whakauru ki reira.</p>	<p>Kei te whakaae te Kāwanatanga ki te kaupapa o ngā taunakitanga; kua tīmata kē taua mahi mā te Mahere Tautoko Ākongā 2019-2025, te mea kātahi anō ka pānuitia e te Kāwanatanga.</p>		
Hei mahi e ai ki Te Ranga	Urupare	Whakaarotau	Awa Mahi
<p>6a. Kia arahina e te Tāhuhu o te Mātauranga te rautaki ā-motu me te kaupapa here e pā ana ki te Whaikaha me te Tautoko Akoranga, huri noa i te pūnaha.</p>	<p>Me neke whakamua</p>	<p>Whakaarotau A: Te neke whakamua ā ngā marama 18-24 e heke mai</p>	<p>Te Whiwhi Mātauranga Ārai-Kore</p>
<p>6b. Kia whiwhi i ngā Whatunga Mātauranga Tautoko Ākongā ngā rauemi me ngā tohutohu mātanga hei whakatutuki i te rautaki me te kaupapa here ā-motu kei roto i te Whaikaha me te Tautoko Akoranga, mā reira e māmā ake ai mā te kura, te ākongā, me te whānau.</p>	<p>Me neke whakamua</p>	<p>Whakaarotau A: Me neke whakamua ā te 18-24 ngā marama e heke mai</p>	<p>Te Whiwhi Mātauranga Ārai-Kore</p>

Tūtohutanga Whitu – Whakakaha Ake i Ngā Rauemi

Tūtohutanga a Te Ranga	Urupare		
<p>Kia:</p> <ul style="list-style-type: none"> » Tōtika ake te tataunga me te tohanga o te pūtea whakaōrite i te rāngai kura, me te mea hoki me nui ake taua pūtea; » Tāpirihia ētahi anō rauemi kaimahi mā te kaihautū, mā te kaiwhakamahereora hoki; » Whakanuihia ngā āhuatanga whakapoapoa i te kaiako me te kaihautū ki te mahi i ngā kura e iti nei te pīrangi ki te haere ki reira. 		<p>Kei te tautoko te Kāwanatanga i te taunakitanga whakakapi; nōnakuanei i whakaaetia ā-mātāpono nei ki te whakatairanga i te mahi he whakawhiti ki te Rārangi Mana Taurite.</p>	
Hei mahi e ai ki Te Ranga	Urupare	Whakaarotau	Awa Mahi
<p>7a. Kia whakaūtia wawetia te Rārangi Mana Taurite hou, ā, ka whakapikihia 10% nui ake rānei o t e huinga pūtea katoa (kura me ngā kaimahi) e hāngai ai ki te taumata me te rahi o ngā ākongā pōhara i te kura.</p>	Me neke whakamua	<p>Whakaarotau A: Me neke whakamua ā te 18-24 ngā marama e heke mai</p>	Te Whiwhi Mātauranga Ārai-Kore
<p>7b. Kia nui ake te whakararanga o ngā kaiwhakahaere kura tuatahi, o ngā kaiwhakamahereora hoki.</p>	Me neke whakamua	<p>Whakaarotau C: I roto i ngā tau e 4+ e heke mai</p>	Mātauranga kounga teitei mā te katoa
<p>7c. Kia nui ake ngā āhuatanga whakapoapoa, ki te pupuri hoki i ngā kaihautū me ngā kaiako i ngā kura horopaki piroiroi. (He rite tonu ki te Hei Mahi 2d).</p>	Me tātari tonu	<p>Whakaarotau B: Me neke whakamua ā te 2-4 ngā tau e heke mai</p>	Te Whakaakoranga me te Hautūtanga Kounga Teitei.

Āpitihianga 2

Tūtohutanga Waru – He Umanga Mātauranga Ā-Motu Rirā

Tūtohutanga a Te Ranga	Urupare
<p>Kia:</p> <ul style="list-style-type: none"> » Tukuna iho te mana whakataunga me te mana whakapau pūtea hei āwhina i ngā kura, ki ngā Whatunga Mātauranga Tautoko Ākonga, koia tētahi pekanga o te Pokapū Tautoko Mātauranga; » Kaha ake te arotahinga a Te Tāhuhu o te Mātauranga ki te marautanga, te akoranga, te aromatawai, te whakaako i runga i te whakatūnga o tētahi Pokapū Marautanga taumata mātanga. Ngoto ai te aroturuki i ngā hātepe whakatūturu kounga o te NCEA me te NZQA; » Whakawhitihia te haepapa mō ngā whare me te whenua o te kura ki tētahi atu tari i roto, i waho rānei i te Tāhuhu; » Noho tētahi Pokapū Hautū ā-motu ki roto i te Matatū Aotearoa » Huri kē te Tari Arotake Mātauranga ki te arotake i ngā pūnaha, ki te aromātai i ngā pokapū mātauranga hoki, kia kua e arotake i ngā kura ake. 	<p>Kei te whakaae te Kāwanatanga me tino whakapakari i ngā momo tautoko huhua. Ka whakapakarihia ngā hinonga kua whakatūria kētia; kāore e whakatūria ētahi mea hou.</p>

Hei mahi e ai ki Te Ranga	Urupare	Whakaarotau	Awa Mahi
8a. Kia kawea e ngā pokapū ā-motu katoa te haepapa ki te whakamana i te Tiriti o Waitangi, i ngā motika a te tamaiti hoki, ā, kia arotakengia taua āhuatanga, kia whakauruhia ki te pūrongo ā-tau.	Hei neke whakamua	Whakaarotau A: He neke whakamua ā te 18-24 ngā marama e heke mai	Ko te Ākonga kei te Pūtake
8b. Kia whakatūria tētahi Pokapū Tautoko Mātauranga (whai tari Whatunga Mātauranga Tautoko Ākonga) hei pokapū mahi tahi ki ngā kura, whakarirā ai i ngā kura.	Me tātari tonu	Whakaarotau A: He neke whakamua ā te 18-24 ngā marama e heke mai	Mātauranga kounga teitei mā te katoa
8c. Ka rerekē ai te hanga o te Tāhuhu o te Mātauranga mā reira e kitea ai tana mahi hei kaiārahi o te pūnaha i runga i āna kaupapa here tūturu, i āna pūkenga marautanga, i tāna tohatoha i ngā rauemi, i te tātari raraunga, i te rangahau kia pai haere ai haere ake nei.	Me tātari tonu	Whakaarotau A: He neke whakamua ā te 18-24 ngā marama	Mātauranga kounga teitei mā te katoa
8d. Kia kawea ai ngā ratonga e pā ana ki ngā whare me te whenua o te kura e tētahi rōpū mana motuhake o roto, o waho rānei i te Tāhuhu o te Mātauranga.	Hei neke whakamua	Whakaarotau A: He neke whakamua ā te 18-24 ngā marama	Mātauranga kounga teitei mā te katoa
8e. Kia rerekē ai ngā mahi a te ERO, ka tapaina kētia ko te Tari Mātauranga he aromātai ā-motu, he pūrongo i te neke whakamua o ngā mahi whakapai kē ake, kia tautokona te pai haere.	Kāore he take	Whakaarotau D: Kāore he take	Kāore i te hāngai

Hei mahi e ai ki Te Ranga	Urupare	Whakaarotau	Awa Mahi
8f. Kia whakatūria tētahi Pokapū Hautū ā-motu ki roto i te Matatū Aotearoa	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Me neke whakamua ā te 18-24 ngā marama	Te Whakaakoranga me te Akoranga Kounga Teitei.
8g. Ka mahi te NZQA i raro i te maru o te Pokapū Marautanga, mā reira e hāngai pū ai te aromatawai o te NCEA ki te marautanga o Aotearoa.	Me neke whakamua	Whakaarotau A: Me neke whakamua ā te 18-24 ngā marama e heke mai	Te anamata o te ako me te mahi

Kōrero

Mātauranga

Me kōrero tātou

**Have your say about
the future of education.**

Whakapāhia te
conversation.education.govt.nz

#EdConvo
#TomorrowsSchools
